

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет гуманітарних наук
Кафедра загального і слов'янського мовознавства

Магістерська робота
освітній ступінь – магістр

на тему: **«КОНФЕСІЙНА ЛЕКСИКА
У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ СТИЛІ»**

Виконала: студентка 2-го року навчання,
спеціальності
035 Філологія

Кошло Тетяна Сергіївна

Керівник: Лучик А. А.,
доктор філологічних наук, професор

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

Магістерська робота захищена
з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____
«_____» _____ 20__ р.

Київ 2020

ПЛАН

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ КОНФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ.....	8
1.1. Стан наукового вивчення теми в українському мовознавстві.....	8
1.2. Основні класифікації конфесійної лексики.....	12
1.3. Особливості публіцистичного стилю української мови.....	18
1.4. Конфесійна лексика в Українському національному лінгвістичному корпусі	23
Висновок до першого розділу.....	29
РОЗДІЛ II. ТЕМАТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ КОНФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИКИ.....	31
2.1. Лексико-тематичні групи конфесійної лексики публіцистичного стилю.....	31
2.2. Назви релігій, культів і релігійних практик.....	36
2.3. Лексико-тематична група суб'єктів релігійної практики: релігійні служителі і діячі, парафіяни, релігійні істоти.....	42
2.4. Лексико-тематична група зі значенням релігійної об'єктності....	47
2.5. Лексико-тематична група зі значенням релігійної процесуальності.....	53
2.6. Лексико-тематична група релігійних категорій і понять.....	58
Висновок до другого розділу.....	64
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	71
Додатки. Словник конфесійної лексики у публіцистичному стилі на матеріалі УНЛК.....	77

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

УНЛК – Український національний лінгвістичний корпус

ТГ1 – тематична група 1

ТГ2 – тематична група 2

ТГ3 – тематична група 3

ТГ4 – тематична група 4

ТГ5 – тематична група 5

ВСТУП

Вивчення функціювання конфесійної лексики в текстах публіцистичного стилю – одне з важливих питань сучасного українського мовознавства. По-перше, тривалий період заборони на існування і, відповідно, розвиток конфесійного стилю мови і мовлення в радянський період зумовив прогалини в розумінні історії української мови. Сучасний словник конфесійного стилю, базуючись на християнській, найповніше православній термінології, постійно поповнюється лексикою, що найменує практики інших релігій, культів, вірувань, визначає нові поняття й тенденції. По-друге, стильова природа публіцистичного стилю мови і мовлення передбачає його відкритість впливам, засвоєння лексики всіх інших стилів, зокрема й переосмислення конфесійної лексики – нерідко в іронічному ключі. Враховуючи активний розвиток публіцистики, кристалізацію нових підстилів, жанрів, особливо швидкі зміни в мові онлайнових засобів масової інформації та комунікації, існує гостра потреба вивчати взаємодію публіцистичного стилю з конфесійним, процеси, які відбуваються на їхньому стику, нові явища мови, що виникають унаслідок поглинання конфесійної лексики публіцистичним стилем. Цим обумовлена **актуальність** теми магістерської роботи.

Оцінка стану розробленості проблеми. Питання функціювання публіцистичного стилю мови і мовлення є об'єктом досліджень . Особливості конфесійного стилю мови і мовлення вивчали: О. Горбач, Є. Грицак, І. Огієнко, Я. Рудницький; Н. Бабич, Н. Дзюбишина-Мельник, Т. Коць, В. Німчук (етимологія); С. Бібла, Ю. Браїлко, А. Ковтун, В. Максимчук, М. Скаб (конфесійна лексика); С. Бібла, І. Бондаренко, І. Ворона, К. Гриньків, С. Деравчук, О. Захарків, М. Кондор, І. Кочан, Л. Мамчур, В. Максимчук, Г. Мацюк, Ю. Осінчук, І. Павлова, Т. Панько, Н. Піддубна, О. Петришина, О. Тодор, Л. Шевченко, С. Яремчук, та ін. (підходи до класифікації конфесійної лексики і вироблення термінології метамови) тощо.

Міжстильову дифузію конфесійної лексики досліджували в межах поетичної творчості Ю. Браїлко, Т. Вільчинська, Д. Гурська, В. Максимчук

(оказіональна лексика), Н. Дзюбишина-Мельник, Н. Сологуб, Л. Тиха, Р. Яцків та ін. Зв'язок публіцистичного і конфесійного стилю аналізують О. Вільчинський, А. Ковтун, О. Ковтунець, М. Навальна, О. Стишов та ін. О. Вільчинський вивчав процеси актуалізації української лексики на матеріалі тернопільських медіа 1989–1991 рр. О. Стишов, О. Ковтунець зауважили проникнення релігійної лексики на сучасному етапі в нерелігійне мовлення. Остання констатувала протилежно спрямовані процеси термінологізації нової лексики в конфесійному стилі та детермінологізації конфесійних лексем в інших стилях. А. Ковтун розглянула основні шляхи проникнення конфесійної лексики в мову ЗМІ станом на 2016 р. На думку мовознавиці, основним процесом актуалізації конфесійної лексики в сучасних медіа є неосемантизація.

М. Навальна відзначила активну імплементацію конфесійної лексики в художньому і публіцистичному стилях. Дослідниця аналізувала лексичний склад українських ЗМІ на матеріалах онлайн-видання «Українська правда» початку ХХІ ст., проте сьогодні необхідно вивчати сучасний стан проблеми, адже мова електронних медіа надзвичайно швидко змінюється.

Об'єкт дослідження – особливості публіцистичного стилю української мови.

Предмет – функціонування конфесійної лексики в текстах публіцистичного стилю.

Мета магістерської роботи – з'ясувати специфіку функціонування конфесійної лексики в текстах публіцистичного стилю, дібраних із Українського національного лінгвістичного корпусу.

Для досягнення поставленої мети визначено низку наукових завдань:

1. Окреслити теоретичні засади магістерської роботи, зокрема, стан наукового вивчення теми.
2. Визначити основні класифікації конфесійної лексики, що напрацьовані в українському мовознавстві.
3. Охарактеризувати особливості публіцистичного стилю української мови.

4. Дослідивши роботу Українського національного лінгвістичного корпусу, зробити суцільну вибірку конфесійної лексики з публіцистичних текстів.

5. Розробити принципи власної класифікації конфесійної лексики в публіцистичному стилі, базуючись на попередніх дослідженнях і класифікаціях.

6. Здійснити структурно-тематичний аналіз конфесійної лексики відповідно до обраної класифікації.

7. Зробити кількісно-частотний опис конфесійної лексики.

Теоретична новизна роботи полягає в тому, що конфесійна лексика в публіцистичному стилі вперше проаналізована на широкому і різноманітному матеріалі. Використання Українського національного лінгвістичного корпусу дозволило охопити відмінні контексти і велике коло текстів. Для дослідження розроблено власну тематичну класифікацію, яка найповніше відповідає специфіці вибірки.

Практична новизна виявляється в тому, що в роботі систематизовано й узагальнено теоретичний матеріал та апробовано на практиці спосіб аналізу конфесійної лексики в публіцистичному стилі. Запропонований підхід до класифікації мовного матеріалу може бути застосований у наступних дослідженнях із теми. Результати магістерської роботи можна використовувати в навчальному процесі для розроблення лекційних і семінарських курсів зі стилістики, сучасної української літературної мови, корпусної лінгвістики. Крім того, результати роботи будуть корисними у подальшому науковому опрацюванні різних аспектів функціонування конфесійної лексики, публіцистичного стилю й використання Українського національного лінгвістичного корпусу у дослідницькій діяльності.

Структура магістерської роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів із підрозділами, висновків, списку покликань та додатків. Перелік покликань нараховує 50 позицій. Загальний обсяг тексту роботи 79 сторінок.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ КОНФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ

1.1. Стан наукового вивчення теми в українському мовознавстві

Лексика конфесійного стилю – об’єкт мовознавчих досліджень із особливою історією, яка пов’язана з антицерковною політикою радянської влади та заборонаю на існування, а, відтак, розвиток релігійного (церковного, богословського, зрештою, названого конфесійним) стилю мови і мовлення. Деякі аспекти конфесійного стилю вивчали свого часу українські лінгвісти в діаспорі: І. Огієнко, Є. Грицак, О. Горбач, Я. Рудницький та ін. Повноцінні дослідження конфесійного стилю й лексики зокрема почали з’являтися тільки після проголошення незалежності України. Лінгвістична наука прагне заповнити вимушені прогалини в науковому осмисленні української літературної мови, зокрема конфесійного стилю. Першим опублікованим дослідженням стала монографія Василя Німчука «Українська мова – священна мова» (1992–1993). Сьогодні корпус мовознавчих студій, присвячений цій темі, вже є досить значним як за кількістю, так і якістю й проблемно-тематичною широтою праць.

Історію становлення й етимологію конфесійного стилю досліджують Н. Бабич, Н. Дзюбишина-Мельник, Т. Коць, В. Німчук та ін. Лексичне наповнення й різні аспекти функціонування конфесійної лексики знаходяться в фокусі праць Н. Бабич, С. Бібли, Ю. Браїлко, А. Ковтун, В. Максимчука, М. Скаб та ін. У лінгвістиці проблемним питанням залишається вироблення єдиної термінології, зокрема для визначення «конфесійної лексики». Це питання спирається на брак консенсусу науковців щодо визначення назви самого стилю. Тож дослідники непослідовно звертаються до низки інших термінів, які нерідко вносять плутанину в цілісне осмислення конфесійного стилю: так, в обігу побутують поняття «богословська лексика» (О. Захарків, М. Кондор, І. Павлова, С. Яремчук та ін.), «релігійна лексика» (О. Петришина), «релігійно-

християнська лексика» (І. Бондаренко, В. Максимчук, Л. Шевченко та ін.), «релігійно маркована лексика» (С. Деравчук, Л. Мамчур), «богослужбово-обрядова лексика» (Ю. Осінчук), «сакральна термінологія» (І. Кочан, Г. Мацюк, Т. Панько), «українська церковно-релігійна термінологія» (С. Библа, І. Ворона), «сакральна лексика» (К. Гриньків, Н. Піддубна та ін.), «релігійна термінологія» (О. Тодор) тощо. Різноманіття термінів не є ознакою синонімічності, а, радше, відображає неієрархічні аспекти, що стосуються підгруп «конфесійної лексики», з помітним акцентом на християнській лексиці. Як переконує Л. Шевченко, термінопоняття «конфесійний» у лінгвістичному вжиткові є видовим і «об'єднує мовні функціональні системи різних конфесій, визначаючи сферу життя національної мови, її типологічно-комунікативні параметри в доборі та функціонуванні мовних одиниць» [36, с. 2]. Натомість, використання терміну «богословський» традиційно відсилає до православного контексту й, відповідно, отримує інтерпретацію в контексті православної релігії.

Нині мовознавчі дослідження зосереджені на вивченні окремих аспектів функціонування конфесійної лексики. «Важливим у сучасному українському мовознавстві є процес актуалізації релігійних лексичних одиниць, що характеризується проникненням релігійно маркованих лексем у нерелігійне мовлення, а також фіксація цих термінів новітніми загальномовними лексикографічними працями», – відзначає О. Ковтунець [14, с. 24]. Дослідження Ю. Браїлко, Т. Вільчинської, Д. Гурської, Н. Дзюбишиної-Мельник, Н. Сологуб, Л. Тихої та ін. присвячені вживанню цих лексем у поетичній творчості. Р. Яцків аналізує релігійний ономастикон у сучасній українській поезії. Шар okazіональної лексики з релігійним забарвленням в авторській словотворчості вивчає В. Максимчук. На думку А. Ковтун, в українській мові конфесійна лексика розвивається двоспрямовано: в контексті термінологізації загальновживаних лексем, що переходять у лексичний фонд конфесійного стилю, та одночасній появі відтермінологічної загальновживаної лексики на матеріалі конфесійного стилю [12, с. 194]. Другий напрямок, за концепцією А. Ковтун, хаарактеризує основний спосіб контамінації конфесійного й

публіцистичного стилів мови і мовлення, пов'язаний із секулярним переосмисленням «священної» лексики. У четвертому розділі монографії «Лексика конфесійного стилю в нових функціонально-стилістичних сферах» М. Навальна також підкреслює, що конфесійна лексика поширюється в українській мові й «активно входить до інших стилів, зокрема художнього та публіцистичного» [24, с. 24]. Авторка з'ясовує семантичні, конотативні й експресивні виміри конфесійної лексики, зокрема, тієї, що входить в активний словник української періодики. У праці наголошено, що конфесійні лексеми (особливо загальнорелігійні поняття, біблійні власні назви, назви церков та обрядів тощо) широко вживані не тільки в публікаціях релігійного змісту, а й у суспільно-політичній публіцистиці [24, с. 24].

Почасти актуалізацію конфесійної лексики в мові української преси кінця ХХ ст. досліджував О. Стишов. Він зауважив, що мова ЗМІ засвідчує «стилістичне перегрупування словника» й активну ретермінологізацію, зокрема, й конфесійної термінології [30, с. 12]. М. Навальна відзначає, що найвиразнішою характеристикою конфесійного стилю, крім обслуговування релігійних потреб суспільства, є лексика, в якій переважають позначення Бога, стосунків людини з Богом, явищ потойбіччя тощо [23, с. 64]. Авторка пише про те, що інноваційні процеси в корпусі української конфесійної лексики охоплюють метафоризацію, метонімізацію, детермінологізацію, актуалізацію периферійних негативних сем (що десакралізує релігійну лексику) [23, с. 75], однак вона дотепер залишається недостатньо дослідженою.

У статті «Лексика конфесійного стилю в нових функціонально-стилістичних виявах (на прикладі мови інтернет-видання “Українська правда”)» М. Навальна досліджує найуживаніші одиниці конфесійної лексики в українських ЗМІ. На думку авторки, «порушення релігійних тем, інформація про життя конфесій у мові засобів масової інформації зумовлюють широту вживання певних лексичних одиниць. (...) Останнім часом широко використовують конфесійну лексику в мові електронних видань» [22, с. 14]. У лексичному складі проаналізованих публікацій домінують слова на позначення Бога (*Господь*

Вседержитель, Творець), власні імена міфологічних чи релігійних осіб зі здебільшого позитивною конотацією (*Трійця, Юда*), а трансформовані в загальні назви – з саркастичним відтінком (*апостоли, «святі отці», юди*); іменники на позначення загальнорелігійних понять (*духовність, релігія, віра*), найменування сучасних церков та релігій (*парафія, окатоличення, секта, автокефалія*) тощо. Найбільшу групу, як відзначає дослідниця, склали назви релігійних свят і спеціальних церковних періодів (*пилипівка, Вербна неділя, Миколая, Різдво Христове, Рамадан, Ханука*) [22, с. 15–17]. Проте, оскільки наведене дослідження охоплює лексичний склад ЗМІ початку ХХІ ст., існує гостра потреба аналізувати динаміку розвитку конфесійної лексики в українських медіа на актуальному етапі. Сьогодні електронні ЗМІ надзвичайно швидко розвиваються, а мова публіцистики постійно оновлюється відповідно до суспільних запитів. Тож функціонування відповідних лексем на кожному етапі вимагає детального наукового відслідковування.

А. Ковтун розглядає основні шляхи проникнення конфесійної лексики в мову ЗМІ. За результатами її дослідження, найактивніше конфесійна лексика актуалізується в сучасних українських медіа (станом на 2016 рік) завдяки процесу неосемантизації. Більшість лексем («релігійних неосемантизмів») формуються внаслідок метафорної трансформації, деякі слова виникають шляхом метонімії (атрибутивний різновид), і лише менше 1% конфесійних неосемантизмів у медіа є результатом гіпонімічного (узагальнення) [12, с. 194].

У цілому, пише О. Петришина, особливості функціонування конфесійної лексики в підстилях конфесійного стилю мови і мовлення та в інших стилях, зокрема, публіцистичному, залишаються недостатньо вивченими [26].

1.2. Основні класифікації конфесійної лексики

Лексичною базою конфесійного стилю мови і мовлення є конфесійна лексика. Ю. Браїлко характеризує ці одиниці як окремий розряд, що має спільне стильове значення, яке, «нашаровуючись на предметно-понятійний зміст,

виступає компонентом загальної семантики та вказує на усталене вживання лексеми в конфесійному різновиді сучасної української літературної мови, тобто несе в собі додаткову “непредметну” інформацію й точно сигналізує про сферу побутування слова, у якій його денотативно-сигніфікативний елемент передається оптимально» [4, с. 7]. Дослідниця закликає розмежовувати конфесійну лексику й решту релігійних термінів, таких, як церковні, богословські, сакральні, християнські та ін. тематичні групи. Адже конфесійні поняття нерідко входять у кілька груп одночасно й тісно між собою переплітаються. П. Дудик вважає, що лексика конфесійного стилю вирізняється певно специфікою й чітко відмежовує цей стиль від інших [6, с. 91]. О. Кабиш підкреслює, що конфесійна лексика є стилістично маркованою [10, с. 9]. Емоційна експресія, яка нерідко характеризує конфесійні поняття (*диявол, гієнна, огненна, голубка миру*), уможлиблює контамінацію цього шару лексики в межах публіцистичного стилю, ознакою якого також є виразна експресивність лексичного фонду.

В. Максимчук зазначає: «На сьогодні в україністиці немає одностайного погляду щодо класифікації лексики релігійного стилю» [18, с. 2]. Дослідники по-різному інтерпретують лінгвосемантичну ієрархію цих одиниць, тому в мовознавстві напрацьовано різні класифікації конфесійної лексики. На думку А. Ковтун, конфесійну лексику слід поділяти на загальнорелігійні й церковно-обрядові терміни [11, с. 11–12]. Ю. Браїлко пропонує класифікацію двох типів конфесійних лексем. За її концепцією, до першого типу належить конфесійна лексика, що має денотативно-сигніфікативне релігійне значення і, власне, з тієї причини широко функціонує в релігійному дискурсі: *хрещення, тропар, Вознесіння, Богородиця* тощо. У цій групі виділяють різні лексико-тематичні підгрупи:

- 1) імена й найменування вищих релігійних сутностей (*Вішну, Господь*);
- 2) назви демонічних істот – втілення релігійного зла (*Сатана, дідько, нечистий, біси*);
- 3) назви календарних релігійних свят (*Пасха, Введення, Усікновення*);

- 4) слова на позначення церковних відправ та їхніх компонентів (*літургія, Всеношна, Меса*);
- 5) найменування духовних чинів і церковних осіб (*кардинал, пастор, капелан*);
- 6) назви культових споруд та їх частин (*кірха, костел, синагога, собор, вівтар*);
- 7) назви предметів релігійного використання (*менора, кадило, артос*);
- 8) назви релігійних книг (*Книга Мормона, Тора*) [4].

До другого типу у класифікації Браїлко входять одиниці, які набули релігійної конотації у процесі розвитку слова чи конфесійного стилю й володіють лише релігійними семами стильового плану [4]. Це переважно лексика церковнослов'янського походження, що зберегла стилістику урочистості, підкреслене забарвлення книжності (*возрадуватися, глас, житіє*).

Згідно з класифікацією П. Дудика, конфесійна лексика, яку автор визначив як «стилістеми-найменування», поділяється найперше на такі групи:

- 1) центральні, основоположні (*Бог, Христос, апостол*);
- 2) слова на позначення служителів релігії (*панотець, священик, пастор*);
- 3) назви таїнств, елементів християнської обрядовості (*Благовіщення, причастя, вінчання*);
- 4) назви постів (*петрівка, Великий піст*);
- 5) найменування релігійних реалій (*тропар, кондак, ризи, бабинець*);
- 6) поняття й найменування неправославних конфесій (*костел, Мекка, прелат, чистилище*) [6, с. 91–92].

Критикуючи концепцію П. Дудика, О. Ципердюк зазначає, що в окремих випадках в одну групу потрапили лексеми з різним значенням. Крім того, викликає сумнів остання група з визначенням «неправославні», адже конфесійна лексика повинна охоплювати всі без винятку слова незалежно від релігійного культу чи практики, які вони обслуговують [35, с. 296]. Натомість, запропонована класифікація повторює поширену помилку: зосереджується

винятково на християнській конфесійній мові й маргіналізує інші релігійні системи.

Л. Шевченко виокремила такі групи лексики конфесійного стилю: найменування Бога (*Син Божий, Дух Святий*) та явищ потойбіччя (*сатана, небеса*), означення стосунків людини з Богом (*праведники, молитва*) тощо [36, с. 284]. Ширшу, але завідомо не вичерпну класифікацію конфесійної лексики пропонує Л. Струганець. Дослідниця визначила деякі мікрогрупи у корпусі цих мовних одиниць:

- 1) назви богослужбових обрядів;
- 2) назви різновидів церковного співу;
- 3) найменування духовних діячів;
- 4) назви вбрання та частин вбрання духовних осіб;
- 5) назви частин богослужбових споруд;
- 6) назви предметів християнського обряду [32, с. 207–208].

Утім, обидві класифікації мають виразне спрямування в бік християнської релігії і практично не враховують інші культу й релігійні практики. Класифікація тематичних груп конфесійної лексики в мові української преси належить О. Стишову. Він виділив такі типи заaktuалізованої конфесійної лексики:

- 1) лексика на позначення релігійних рухів, течій, сект, культів, релігійних груп;
- 2) найменування церков і сучасних релігій;
- 3) номени для визначення проповідників, adeptів і прихильників різних релігій [31, с. 81].

На думку лінгвіста, ці загальні групи розширюються шляхом здійснення когнітивної діяльності сучасних людей, які прагнуть дізнаватися більше про світовій релігійні практики й, відтак, поглинають та засвоюють відповідну конфесійну лексику.

Дослідниця М. Навальна звертає увагу на активне нарощення переносних значень конфесійної лексики у мовному вжиткові. Вона пропонує власну класифікацію цих одиниць:

- 1) лексика для позначення Бога, взаємин людини з Богом та для явищ потойбіччя;
- 2) загальнорелігійна лексика, з-поміж якої варто виокремити найменування конкретних релігійно-міфічних осіб та біблійних персонажів;
- 3) слова-найменування релігійних та біблійних постатей, які стали загальними назвами (апостол);
- 4) загальні релігійно-культурні поняття;
- 5) найменування церков, релігій, структурних елементів;
- 6) номени на позначення пов'язаних із релігійною практикою осіб;
- 7) назви богослужбових реалій;
- 8) назви релігійних обрядів;
- 9) назви церковно-релігійних споруд та їх частин;
- 10) назви церковно-календарних подій [24, с. 198–199].

На іншій основі – винятково за походженням – розробив класифікацію конфесійної лексики М. Юрковський. Він виокремив: слова, утворені на власному мовному ґрунті української мови (*попович*); грецькі запозичення посередництвом старослов'янської мови (*настоятель, богомолець*); семантичні (*патріарх, апостол*) та структурні (*священномученик, пророк*) кальки з грецької мови [39, с. 75]. З огляду на значне збагачення сучасного вокабуляру конфесійною лексикою з різних, зокрема й новітніх релігій, генетичний аналіз цих одиниць можливий лише з використанням етимологічного словника української мови.

Велику за обсягом класифікацію груп конфесійної лексики, названу «сакральною термінологією», наводить у статті «Вивчення сакральної та богословської термінології на заняттях з української мови як іноземної» С. Яремчук. Ця класифікація є спробою лінгвістичного представлення в одному корпусі неоднорідної лексики, що обслуговує мови різних релігій, релігійних практик і культів. Наведений розподіл переконує в існуванні розгалуженої інфраструктури конфесійної лексики, яка, втім, може претендувати на наукову концептуалізацію відповідно до лінгвостилістичних, а не вузькорелігійних

параметрів. Згідно з класифікацією Яремчука, в корпусі конфесійної лексики можна виокремити такі лексико-тематичні групи:

- 1) назви релігій, релігійних практик і культів (*протестантизм, настафаріанство, саєнтологія*);
- 2) найменування релігійно-світоглядних категорій та понять (*нірвана, безсмертя, воскресіння*);
- 3) найменування нематеріальних суб'єктів (*Бог, сатана, дух*);
- 4) важливі в релігійній історії власні назви та імена релігійних діячів, прихильників, проповідників тощо (*Заратустра, Ісус Христос, Вифлеєм, Мекка*);
- 5) назви священних книг та їх частин (*Коран, сунна, Біблія*);
- 6) лексика на позначення станів та процесів релігійної практики (*причастя, молитва, благословення, накладати анафему*);
- 7) назви людей за певним релігійним станом чи ознакою (*грішник, одержимий, блаженний*);
- 8) надприродні явища (чудеса) для релігійного поклоніння (*воскресіння, стигмати, пророкування*);
- 9) різновиди особистої святості (*блаженний, преподобний, святий, рівноапостольний*);
- 10) лексика на позначення позитивних релігійних обрядів (*похорон, освячення, вінчання*);
- 11) найменування осіб, що здійснюють релігійне обслуговування (*мулла, митрополит, рабин, прислужник, жриця*);
- 12) назви релігійних свят і періодів (*Рамадан, Кучки, Рош Га Шана, Великдень, Великий піст*);
- 13) найменування культових приміщень, споруд, а також їх частин (*мечеть, келія, хори*);
- 14) слова на позначення предметів, інструментів, символів релігійної практики (*сансара, розп'яття, миро*);

15) найменування релігійних обрядів, богослужб, співів (*Намаз, Книга пісень, Діяння Апостолів*) [40, с. 118–119].

Крім того, С. Яремчук виділяє в корпусі «сакральних термінів» богословську термінологію, яку, втім, зараховуємо до конфесійної лексики. Богословська термінологія охоплює, на думку мовознавця, ту лексику, яка безпосередньо пов'язана з відправленням релігійного культу (передусім, християнського). Сюди автор зарахував слова, що стосуються:

- 1) храму та його впорядкування (*святая святих, дискос, церковні ворота*);
- 2) парафії як релігійної одиниці з певним колом людей, що практикують культ (*паламар, панотець, парафіяни*);
- 3) релігійних свят (*Різдво, Спас, Петра і Павла*);
- 4) релігійних священних обрядів (*причащати, хрещення*);
- 5) християнської догми (*мирування, сповідь*);
- 6) богослужінь (*літургія, відправа*) [40, с. 119].

Отже, у сучасному українському мовознавстві існують різні підходи до класифікації конфесійної лексики. Дослідники звертаються до тематичного, генетичного та ін. принципів виділення груп зазначених мовних одиниць. Попри існування різних визначень та класифікацій, у роботі послугуватимемося послідовним поняттям «конфесійна лексика» та будемо класифікувати дібрані одиниці відповідно до найпоширеніших підходів комплексно, з урахуванням різних параметрів функціонування конфесійної лексики в публіцистичних текстах.

1.3. Особливості публіцистичного стилю української мови

Публіцистичний стиль посідає помітне місце в системі функційних стилів мови і мовлення. Його визначають як стиль суспільної і масової комунікації (О. Пономарів), громадського життя, засобів масової інформації (Т. Коць). «Відображаючи актуальні проблеми суспільного життя, публіцистика

відзначається багатством мовних засобів, яскравою експресивністю й оцінним характером» [20, с. 114], – відзначає В. Михайленко. Провідні дослідження природи й уживання публіцистичного стилю належать сучасним лінгвістам: С. Єрмоленко, Л. Мацько, П. Дудику, О. Стишову, М. Навальній, О. Пономаріву та ін. Сфера використання публіцистичного стилю охоплює громадсько-політичну, суспільно-культурну, ЗМІ, публічну площину, що спрямовує до відповідних функцій: активного впливу на адресата, пропаганди цінностей, спонукання до творчої діяльності, переконання в правильності ідей, формування громадської думки [21, с. 208] тощо. М. Навальна вважає, що основне призначення публіцистичного стилю «не тільки інформування читачів про суспільно-політичне життя, а й формування громадської думки. Ефективність соціально-політичного впливу на читача пов'язана з посиленням логічного аспекту висловлення і водночас із емоційним напруженням викладу» [23, с. 65]. Б. Краснобаєва зазначає, що публіцистичний стиль виконує дві основні функції: впливу (агітації і пропаганди) та інформування суспільства [16, с. 217].

Т. Коць підкреслює роль суспільної функції публіцистичного стилю в реалізації стандарту літературної мови [15, с. 56]. Саме завдяки функціонуванню стилю українська мова набуває статусу престижної, повною мірою входить в узус широких кіл суспільства. Специфіка вказаного стилю відображена в його численних дефініціях і сукупності ознак, які сформульовані в лінгвістиці під час дослідження публіцистичних текстів. Л. Мацько характеризує публіцистичний стиль таким набором властивостей:

- 1) орієнтація на новизну;
- 2) динамізм та прицільна увага до сучасності, актуальних подій;
- 3) здійснення інформаційної функції й політики;
- 4) емоційна виразність, образність, що поєднується з підкреслено логічним викладом думки;
- 5) декларативність, закличність, особиста пристрасть мовця до предмету мовлення, емоційність;
- 6) документальна точність, оперування фактами;

- 7) доступний виклад інформації й переконливість;
- 8) суспільна, політизована, ідеологічна, естетична, морально-етична оцінка теми і предмету висловлювання [19, с. 272].

На думку Т. Коць, до провідних засобів і характеристик публіцистичного стилю на сучасному етапі належать: стислість, логічність викладу з одночасним інформативним навантаженням, вживання слів та висловів із прозорою семантикою, використання суспільно-політичної термінології, мовних кліше, штампів, переосмислення лексики і трансформація фразеологізмів [15, с. 54]. Мовознавиця справедливо відзначає, що оцінність і модальність публіцистичних висловлювань адаптується до потреб часу, змін суспільно-політичної ситуації та морально-етичних пріоритетів конкретного часу й суспільства. Н. Третяк пише про те, що публіцистичному стилю притаманна особлива, зумисна експресія, виразність висловлювання, яке в певному сенсі перетворюється в стандарт, а також послідовна орієнтація висловлювання на адресата [33, с. 328–329]. С. Поворозняк додає таку лінгвофілософську прикмету, як дуальність: в основі публіцистичного висловлювання лежить одночасне застосування позитивного й негативного модусів, критики і згоди [27, с. 124].

Жива система мови активно реагує на інновації, трансформації світу. На думку Л. Архипенко, на тлі постійних змін і появи нових реалій, явищ, речей та понять саме мова публіцистики першою «опиняється перед потребою словесного оформлення нових реалій» [2, с. 74]. П. Дудик підкреслює: «Публіцистичний стиль представлений багатьма підстилями (жанрами), кожен з яких внутрішньо неоднорідний, мовленнєво своєрідний» [6]. Так, усередині публіцистичного виокремлюють важливий підстиль – мову ЗМІ, що характеризується власним набором ознак, мовними формулами, лексикою, способами словотворення тощо. Деякі мовознавці, наприклад, А. Нелюба, вважають мову медіа окремим функційним стилем української мови [24, с. 15]. До інших підстилів зараховують:

1) мова преси, мова радіо і телебачення, усна публічна мова (С. Єрмоленко) [7];

2) газетний, журнальний, телевізійний тощо (Л. Мацько та ін.) [19, с. 273];

3) власне публіцистичний (повідомлення, хроніка, відкриті листи тощо); науково-публіцистичний (аналітика, огляди, рецензії), художньо-публіцистичний (нарис, фейлетон, памфлет тощо), газетно-публіцистичний (Г. Колесник) [14];

4) газетно-публіцистичний, агітаційний, офіційний політико-ідеологічний, масово-політичний (В. Михайленко) [20, с. 114];

5) церемоніальний підстиль (Д. Баранник) [3].

Відповідно, публіцистичний стиль характеризується широким спектром текстових жанрів і піджанрів (власне, жанри статті, замітки тощо виділяють як у функційній парадигмі як підстилі), а також побутує однаковою мірою в усній і писемній формі. С. Єрмоленко розрізняє мову інформаційних матеріалів (власне журналістських текстів) та мову художньо-публіцистичних текстів (фейлетон, нарис тощо) [7, с. 282]. Значну роль художнього стилю в публіцистиці варто пов'язувати з тим, що генеза публіцистичного стилю – це художні тексти, в межах яких зародилася полемічна література й інші типи текстів, які згодом сформували окремий потужний стиль. Окремі автори пишуть про відокремлення з парадигми публіцистичного інформаційного стилю [9] як функційного (Н. Івкова та ін.). Водночас, Т. Коць обґрунтовує тотожність термінів «публіцистичний стиль» і «мова преси» [15, с. 32].

На практиці публіцистичний стиль реалізується через систему відповідних мовностильових засобів. Підпорядкування чіткій логіці викладу, фактографізм – детальний аналіз та оперування реальними фактами і, водночас, образність найяскравіше виражаються в журналістських жанрах, наприклад, статті. Публіцистиці властиве висловлення суб'єктивної оцінки, ставлення автора до сказаного, що обумовлює використання емоційно забарвленої лексики з виразною негативною або позитивною конотацією, послуговування розмовною

лексикою поряд із книжною, застосування вузькофахової термінології, змішування стандартизованої й експресивної лексики. Автори використовують синонімію, антонімію та паронімію – явища, які забезпечують значну варіативність, багатство лексики публіцистичного тексту. Крім того, широко звертаються до застарілої лексики й неологізмів, історизмів, екзотизмів тощо. Активне застосування фразеології й ідіом нерідко пов'язане з переосмисленням, зокрема, ігровим чи для створення комічного, саркастичного, іронічного ефекту. Для публіцистичного стилю властиве широке використання риторичних прийомів і засобів: риторичних питань, окличних речень, вставних конструкцій, лозунгів і плакатних конструкцій, звертань, дієслів у формі теперішнього часу, що створюють ефект присутності тут і зараз.

Треба наголосити, що функційні стилі мови і мовлення не існують ізольовано: «Публіцистичний стиль розвивається в тісній взаємодії з іншими функціональними різновидами літературної мови. Лексико-семантичні, словотвірні процеси, що виникають в одній із сфер життя мови, проникають в інші стилі, впливають на розвиток літературної мови загалом і на динаміку її норми зокрема» [16, с. 348]. Процес актуалізації стильової норми відбувається шляхом узаємодії «книжних і розмовних мовних засобів, розширенні парадигм лексичної сполучуваності одиниць з офіційно-ділового, наукового, сакрального стилів...» [16, с. 6]. Дослідники слушно наголошують на явищах стильової контамінації, міжстильової дифузії в межах публіцистичного дискурсу, що обумовлені його лінгвістичною природою, потребою «задовольняти як інтелектуальні, так й естетичні потреби» мовців [26, с. 7]. М. Нетреба звертає увагу на розвиток багатозначності слова як важливий процес усередині публіцистичного стилю, спрямований на переосмислення стилістично маркованої лексики інших стилів. Він відбувається трьома шляхами: через розвиток переносних значень слова, багатозначність і метафоризацію, наприклад, використання засобів наукового («метафоричне застосування наукової термінології» [21, с. 116]: *акула бізнесу, валютний коридор*), конфесійного стилів (*месія, адвокат диявола*) [25, с. 8] тощо. Стилістична

неоднорідність, «принципова відкритість» [34, с. 328] є характерною ознакою публіцистичного стилю, який базується на застосуванні здобутків і засобів інших стилів: «Іностильові елементи, які перетерпіли часткову нейтралізацію і зберегли ознаки первинної забарвленості, адаптуються і органічно функціонують на сторінках журналів і газет, при цьому вони не сприймаються як вкраплення з інших стилістичних сфер» [34, с. 328]. Важливо, що запозичені одиниці залишаються стилістично маркованими.

1.4. Конфесійна лексика в Українському національному лінгвістичному корпусі

Корпусна лінгвістика – перспективний і важливий напрямок лінгвістичних досліджень у сучасній світовій науці. Теоретичні проблеми української корпусної лінгвістики і питання створення мовних корпусів розглядають лінгвісти О. Демська, В. Жуковська, Є. Карпіловська, О. Плахотнікова, В. Широков та ін. Наукові центр зі студій із корпусної лінгвістики знаходиться в Мовно-інформаційному фонді НАН України. Крім того, важливі проєкти втілюють дослідники Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, лабораторії комп’ютерної лінгвістики Київського національного лінгвістичного університету та ін. Серед важливих праць у галузі треба відзначити колективну монографію «Корпусна лінгвістика» В. Широкова та ін. (2005), дослідження О. Демської «Основи Національного корпусу української мови» (2005) і переосмислена та допрацьована монографія «Текстовий корпус: ідея іншої форми» (2011).

Теоретичні засади корпусної лінгвістики реалізуються у створенні різноманітних текстових баз. Сучасне мовознавство потребує репрезентативних і структурованих мовних корпусів для проведення доказових експериментів і масштабних, переконливих досліджень: «Корпусний метод і його ресурси сьогодні активно використовують у різних лінгвістичних дослідженнях багатьох

світових мов; мовні корпуси розрізняють за обсягом, типом, структурою, наповненням, призначенням тощо. Масиви даних писемного й усного мовлення дають змогу як досліджувати окремі мовні явища, так і з'ясовувати закономірності функціювання мовних одиниць різних рівнів» [27, с. 242]. У національних мовознавчих системах велику роль відіграють національні корпуси. В. Жуковська визначає національний корпус як «великий за обсягом корпус, що прагне до об'єднання у своїй структурі текстів найрізноманітніших жанрів і типів» [8, с. 63]. Параметрами ефективності національного корпусу є якомога більший розмір текстової бази, точна й адекватна розмітка та якісне програмне забезпечення.

З-поміж українських лінгвістичних корпусів помітне місце посідає Український національний лінгвістичний корпус – комп'ютерна база, текстовий корпус, що вміщує інтернет-тексти українською мовою. За визначенням О. Демської, УНЛК – це «організована, систематизована, програмно оброблена сукупність текстів української мови, які є репрезентативними для всіх як історичних, так і географічних варіантів та форм її існування, призначена для лінгвістичного аналізу й технологічного застосування» [Демська стаття]. Дефініція підкреслює універсальний характер текстового зібрання й можливість різноманітної параметризації дібраних текстів, які дозволяють проводити глибокі мовознавчі дослідження й експерименти з високим ступенем вірогідності й репрезентативності результатів. Корпус розроблено Українським мовно-інформаційним фондом НАНУ під очільництвом академіка В. Широкова. Теоретичною базою для нього стали праці О. Костишина, М. Пещак, В. Широкова, зараз це також дослідження М. Надутенко, І. Остапової та ін. Проєкт задуманий як «фундаментальна лексикографічна мовно-інформаційна система підтримки мовознавчих досліджень з орієнтацією на створення лексикографічних продуктів» [27, с. 243]. Розроблення УНЛК покликане вирішити проблемні завдання української лінгвістики на сучасному етапі:

1. Укладення паперових та електронних, онлайн-ових різножанрових словників української мови.

2. Створення перекладних двомовних (передусім, романо-германських та слов'янських мов у парі з українською) лексикографічних систем, націлених на машинний переклад.

3. Створення автоматичних програмних аналізаторів, пошукових систем (автоматичних та інтелектуальних) українською мовою [Корпусна лінгвістика, с. 121].

Крім того, Н. Сидорчук окреслила низку додаткових, хоч і не вичерпних завдань, що постали перед розробниками УНЛК. Це ефективне використання нових лінгвістичних технологій – здобутків корпусної лінгвістики, продуктивна робота з великими обсягами текстових даних, можливість адекватного обслуговування одночасно великої кількості користувачів програми, функційний розподіл корпусу відповідно до різних груп клієнтів, високий рівень масштабованості й відмовостійкості електронної системи, надійна схема обміну й збереження інформації, якісна робота корпусу в онлайн-режимі, здійснення масштабних підрахунків та обробок інформації тощо [29, с. 126].

Сьогодні УНЛК налічує більше 110 мільйонів слововживань із електронних україномовних текстів різних стилів (хронологія – ХІХ–ХХ ст.): наукових досліджень, художньої літератури, публіцистики, конфесійної літератури, документів і законів тощо. Доступ до корпусу поки що закритий, його надають адресно партнерським інституціям [27, с. 242–243]. При цьому існують три можливі моделі доступу: рівень користувача, редактора, а також адміністратора системи. Зафіксована у текстових даних конфесійна лексика, як свідчить наше дослідження, належить до різних лексико-тематичних груп та релігійних традицій (передусім, ісламу, юдаїзму, буддизму тощо), не обмежуючись тільки християнським тезаріусом.

Проблемам функціонування, застосування й покращення УНЛК присвячені праці українських дослідників А. Лучик, І. Остапової, О. Шипнівської, С. Старикова, О. Плахотнікової та ін. Як наголошують А. Лучик та І. Остапова, для будь-якого лінгвістичного корпусу характерна щонайменше триступенева структура, у якій виділяють підсистеми: репрезентації (відображення) даних,

маркування даних (анотації; розмітка) та виводу (експлікації) даних як для людини, так і в програмному режимі [17, с. 34]. В УНЛК ці підсистеми представлені бібліографічним описом текстів, а також повнотекстовим доступом. У цілому програмну структуру УНЛК характеризує розподілена архітектура, а також власна електронна бібліотека, що представляє бібліографічні описи вміщених у корпусі текстів. Ресурс «Електронна бібліотека» слугує для акумуляції даних, одночасно забезпечуючи інтеграцію внесених текстів та їх параметризацію відповідно до пошукових умов [29, с. 126]. Функції електронної бібліотеки пов'язані з формування короткого та розгорнутого бібліографічних описів, редагуванням множини метаданих, аналізом внесених в опис змін, створенням та видаленням індексних структур, підготовкою контекстів та статистики, роботою з лексикографічною системою та різними інтегрованими словниками, повнотекстовим пошуком, визначенням граматичних параметрів слова тощо [29, с. 132]. Залежно від виду тексту відрізняється опис метаданих кожного документу: якщо для художньої літератури необхідно вказати жанр, стиль, УДК, автора, місце і рік видання тощо, то для закону чи іншого юридичного акту потрібно вписувати його реєстраційний номер, дані органу влади тощо.

Робота з УНЛК можлива в кількох напрямках: отримання текстової інформації на запит за вказаними параметрами, а також «створення вхідних потоків лінгвістичної інформації для різноманітних дослідницьких систем» та «інтеграція різнопланових лінгвістично-програмних засобів обробки текстів у єдиному середовищі» [17, с. 34]. Крім пошуку за бібліографічним описом, користувачі мають змогу працювати з повнотекстовим пошуком, вводячи пошукову фразу і максимально допустиму кількість слів між заданими. У системі доступні додаткові критерії для повнотекстового пошуку: врахування порядку слів, пошук у деякій підмножині, вибір лематизації, пошук у синонімічній лексикографічній базі, врахування конкретних синонімічних рядів, а також врахування граматичних параметрів для слів, які входять у пошукову фразу [17, с. 34]. Повнотекстовий пошук забезпечує доступ до контекстів і зручне

переміщення між знайденими контекстами, тобто уможлиблює визначення колокації пошукового слова. Існування тимчасового сховища даних попередніх пошуків – «Кошика» – дозволяє авторизованому користувачеві продовжити в наступному сеансі роботу зі збереженими бажаними контекстами відповідно до пошукового запиту. Кошик дозволяє створювати віртуальні бази необхідних даних, які відображають конкретний кейс, мовознавче явище на широкому спектрі контекстів, по суті, залишаючись власною авторською розробкою дослідника.

Отже, розробка УНЛК стала значним здобутком українських студій із корпусної лінгвістики й уможлиблює здійснення масштабних лінгвістичних досліджень з високим рівнем вірогідності результатів. Тексти УНЛК відображають реальний стан української мови з урахуванням літературної мови, діалектів та почасти соціолектів на сучасному етапі (за минулі двісті років). Існування в системі параметризації за стилем дозволяє відстежувати контекстуальну присутність конфесійної лексики в добірці публіцистичних текстів та проаналізувати її в межах нашого дослідження.

Висновки до першого розділу

Отже, сучасна лінгвістика засвідчує інтерес науковців до вивчення конфесійного стилю мови і мовлення, тривалий час забороненого й призупиненого в розвиткові послідовною антиукраїнською політикою радянської влади. За роки незалежності в Україні сформувався значний корпус досліджень, що розкривають історію становлення, етимологію, стильову специфіку, різні аспекти функціонування конфесійної лексики. Активне вживання конфесійних лексем у мові публіцистики й медіа та недостатній обсяг досліджень цієї сфери літературної мови на сучасному етапі переконують у доцільності підготовки нашої роботи.

З причини існування різних мовознавчих поглядів на особливості конфесійного стилю й визначення його термінології (включно з назвою) наука накопичила численні класифікації конфесійної лексики. Частина з них спирається на аспект походження конфесійних слів (етимологічна класифікація М. Юрковського), а більшість базуються на тематичному критерії.

Аналіз показує, що найпевнішим шляхом є врахування різних позицій у комплексному підході з урахуванням максимально наукового, об'єктивного бачення без акцентування на конкретній релігії. Адже найчастіше хибою класифікацій є зосередження уваги на християнській або суто православній релігійній традиції. Натомість, мовознавство потребує наукової концептуалізації відповідно до лінгвостилістичних параметрів лексичних одиниць, а не вузькорелігійних тематичних домінант.

Публіцистичний стиль мови і мовлення обслуговує сфери суспільного, громадського, політичного життя й виконує важливі суспільні функції. Він володіє спектром специфічних мовних засобів і прийомів, таких, як: націленість на новизну, динамічний зв'язок із актуальним життям, високий ступінь емоційного впливу на реципієнта, функція інформування, амбівалентне

поєднання художньої образності й плакатної декларативності, логіки викладу й експресії, оперування точними фактами та, водночас, їх доступне подання.

У текстах публіцистичного стилю однаковою мірою трапляються розмовні слова і «високі» риторичні конструкції, оцінна лексика та суспільно-політична термінологія, відбувається переосмислення лексики й фразеології, змішування стандартизованих та експресивних слів із позитивною чи негативною конотацією. Власне, публіцистичні висловлювання завжди містять прозору соціальну, політичну, ідеологічну, естетичну чи морально-оцінку теми і предмету мовлення. Використання широкого спектру мовних засобів: архаїзмів, неологізмів, синонімів, антонімів, паронімів, екзотизмів, риторичних фігур створює особливий, нерідко комічний чи іронічний ефект.

Вагомим питанням сучасного українського мовознавства є процес актуалізації релігійних лексичних одиниць, який відбувається в формі проникнення релігійно маркованих лексем у нерелігійне мовлення. Важливе завдання лінгвістів – лексикографічна фіксація цієї лексики у відповідних словниках. Одна з лінгвістичних ознак публіцистичного функційного стилю, стильова неоднорідність, здатність інкорпорувати й переосмислювати мовні елементи інших функційних стилів, уможливлює широке використання конфесійної лексики в публіцистичних текстах.

У корпусі публіцистичних текстів конфесійна лексика функціонує як у традиційному релігійному значенні, так і нерідко набувають додаткової семантики і/чи конотацій (зокрема, саркастичної, піднесено-урочистої тощо).

Створення Українського національного лінгвістичного корпусу уможливило лінгвістичні експерименти на широкому мовному матеріалі, зокрема, й пошук конфесійної лексики в базі публіцистичних текстів. Перегляд контекстів дозволяє отримати максимально повне уявлення про особливості вживання конфесійних лексем у публіцистичних текстах.

РОЗДІЛ II

ТЕМАТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ КОНФЕСІЙНОЇ ЛЕКСИКИ

2.1. Лексико-тематичні групи конфесійної лексики публіцистичного стилю

Під час пошукової роботи з допомогою Українського національного лінгвістичного корпусу виявлено та дібрано 300 конфесійних одиниць (див. *Додатки*). Цей корпус слів проаналізовано за кількома принципами, передусім, за тематичним і структурним. У результаті проведеного дослідження виділено та досліджено тематичні групи і підгрупи конфесійної лексики, яка функціонує у текстах публіцистичного стилю.

Передусім, треба наголосити, що фактично весь корпус за невеликим винятком утворюють іменники. Це можна пояснити увагою авторів публіцистичних текстів до конфесійної лексики, яка може відтворити необхідний контекст з допомогою термінологічних іменників-маркерів, а також, яка шляхом метафоризації й інших прийомів набуває нових значень для пояснення процесів, характеристики осіб (часто іронічної) актуального часу. Задля того, аби максимально повно охопити дібрану лексику, тематичні групи виділено відповідно до найзагальнішої спільної теми, тож наша класифікація дещо відрізняється від поширених у мовознавстві. Проте, такий шлях дозволяє абстрагуватися від вузькорелігійних значень та включити в лексико-тематичні групи конфесійну лексику з різних релігій і культів (попри те, що в корпусі домінують зі зрозумілих причин близькі українським реаліям християнські терміни).

У межах дібраного корпусу виділено п'ять лексико-тематичних груп.

Перша лексико-тематична група (ТГ1) – це *іменники-назви релігій, культів, релігійних (включаючи релігійно-містичні) практик: аріанство, буддизм, ісихазм, кабала, католицизм, креаціонізм, монотеїзм, окультизм, пантеїзм, папоцезаризм, прозелітизм, протестантизм, сикхізм, спіритизм,*

старообрядництво, тантризм, теософія, фетишизм, юдейство. Сюди ж зараховано два прикметники: *езотеричний, екуменічний*, – які відсилають до конкретної релігійно-містичної практики (езотерики) та релігійного руху (екуменізму). Безумовно, не всі терміни (наприклад, *креаціонізм*) мають безпосередню семантику назви релігії у звичайному розумінні, але ми керувалися загальним відношенням терміну до певного релігійного вчення, теорії, яка реалізується у релігійній чи парарелігійній практиці прихильників, адептів, практиків. З цієї ж причини до лексико-тематичної групи зараховано лексеми з тематичної периферії: *атеїзм* (антирелігійна практика), *віросповідання, конфесія, єресі, секта*. Останні чотири терміни, фактично, стосуються релігій і культів як апелятиви, або ж визначають їх із погляду прихильників інших релігійних практик.

Другу, широку за обсягом і тематикою, лексико-тематичну групу (ТГ2) становлять *суб'єкти релігійної практики і діяльності* (реальні та уявні). Саме такий підхід до членування конфесійних одиниць забезпечує максимально об'єктивний та однорідний аналіз, який ґрунтується на чітко визначеній структурі лексичного корпусу (назва релігії-суб'єкти-об'єкти-процесуальність-структурна організація) й ураховує усі сфери функціонування релігій, відображені в мові. Ця група утворена з декількох підгруп: *релігійні служителі і діячі, парафіяни (віряни, адепти тощо), релігійні істоти*. По суті, остання група є фундаментальним структурним елементом кожної релігії, а зазначені істоти мають власну суб'єктність у межах релігійного символічного поля, хоча традиційно ми розглядаємо їх, радше, як «об'єкти поклоніння».

1) *Релігійні служителі і релігійні діячі: абат, апологет, апостол, архієпископ, архімандрит, аятола, вікарій, владика, волхви, дзвонар, диякон, духовенство, душпастир, екзорцист, жрецьтво, ігумен, ієрарх, ієрей, іконописець, кардинал, клір, легат, митрополит, мулла, мученики, нунцій, паламар, пастор, понтифік, послушник, пробст, проповідник, пророк, рабин, священик, ставленик, титар, халіф, цадик*. Крім того, до цієї підгрупи

належать субстантивний іменник *преподобний* та атрибутивне словосполучення *святий отець*.

2) *Парафіяни: архат, баптист, єретик, миряни, молільник, неофіт, паломник, парафіянин, паства, поганин, подвижник, помазаник, прочани, хрестоносець, штунда.*

3) *Релігійні істоти: Агнець, ангел, Антихрист, архангел, біс, Бог, Всевишній, деміург, Дух Святий, іпостась, лик, Мамона, Мардук, німб, Оранта, Саваоф, Трійця, чорт* та прикметник *триєдиний*. У зарахуванні до цієї підгрупи апелятивів на кшталт *німб* керувалися ідеєю, що подібні терміни безпосередньо і конкретно стосуються сакральних суб'єктів релігії.

Третя лексико-тематична група (ТГ3) об'єднана темою *об'єктності*, яку ми визначили як всі предмети, речі, нематеріальні артефакти, структурне членування тощо, які виповнюють матеріальну структуру релігії чи культу, становлять її матеріальний та визначають ідеологічний зміст. У цій групі розрізняємо кілька підгруп: ритуальні предмети, ритуальний одяг та його деталі, ритуальна їжа, а також текстова основа: сакральні (засадничі) книги/тексти, релігійна література, релігійні співи і тексти, офіційні документи, релігійні (частіше названі у християнській традиції «богословські») дисципліни (як форми і способи роботи з матеріальною і нематеріальною спадщиною релігії, шляхи опрацювання, дослідження її різних аспектів). Власне, визначаємо останні як «богословські», бо в нашій добірці є винятково християнські терміни. Крім того, до матеріального вираження релігії, природно, належить структурна організація: назви храмів (культових споруд), частини храмів, а також структурних одиниць.

1) Сакральні книги/тексти: *Авеста, Діяння, Нагірна проповідь, Септуагінта, Талмуд.*

2) Релігійна література: *аграфи, апокриф, житія, катехизм, мартиролог, Мінея, Місяцеслов, пом'яник, Требник, Часослов.*

3) Релігійні співи і тексти: *аксіос, антифон, глас, єктенія, ірмос, мантра, молитва, прокимен, псалом, тропар.*

4) Ритуальні предмети: *аналой, ампулка, антимінс, вервиця, вериги, дароносиця, дзвін, енколпійон, єлей, жезло, кадило, карафка, ковчег, копіє, крижмо, ладан, лампада, ложкиця, миро, мощі, панікадило, плащаниця, потир, реліквія, тотем, фиміям, хоругва.*

5) Ритуальний одяг та його деталі: *далматика, єпитрахиль, клобук, мафорій, митра, омофор, панагія, підризник, саван, сутана, фелон.*

6) Ритуальна їжа: *антидор, артос, коливо, проскурка.*

7) Назви культових споруд: *кірка, кірха, лавра, монастир, синагога, храм.*

8) Назви частин храму: *амвон, віттар, дзвінниця, жертівник, іконостас, каплиця, киворій, кивот, кіот, крилас, крилос, крипта, паперть, ризниця, титарня, хрестильниця.*

9) Структурні одиниці релігійної системи: *дієцезія, єпархія, келія, конгрегація, курія, парафія, патріархат, семінарія, синадріон, синод, стравропігія, схизма.*

10) Офіційні документи і положення: *булла, догмат, енцикліка.*

11) Богословські дисципліни: *агіографія, гомілетика, догматика, екзегетика, есхатологія, літургіка, патристика.*

Четверту лексико-тематичну групу (ТГ4) об'єднує *релігійна процесуальність* як сукупність ритуальних дій, спосіб членування часу відповідно до певних релігійних категорій та уявлень, специфічна обрядовість, інші практики, що становлять ідеологічне ядро кожного культу. У цій групі ми виділили такі підгрупи: релігійні свята і періоди, релігійні процеси та обряди, релігійні стани. Прикметно, що релігійні стани цілком стосуються реальних суб'єктів релігії – людей-практиків.

1) Релігійні свята і періоди: *Богоявлення, Воздвиження, Вознесіння, говіння, Загальниця, індикт, піст, Рахманський Великдень, Реформація, Сороковини, Сорокоуст, Чотиридесятниця.*

2) Релігійні процеси та обряди: *акафіст, анафема, аутодафе, беатифікація, благовіст, благословення, богослужіння, богохульство,*

вакханалії, вечірня, відлучення, відправа, вінчання, всенічна, епітимія, євхаристія, жертвопринесення, інтронізація, конфірмація, літія, літургія, маслосвяття, Меса, мирування, молебень, навернення, оливопомазання, омовіння, панахида, парастас, покута, постриг, похорон, причастя, ревіндикація, рукопокладення, рукоположення, соборування, трапеза, утрєня, хіротонія, хрещення, чування.

3) *Релігійні стани: аскеза, благочестя, блаженство, блуд, глосолалія, нірвана, обітниця, реінкарнація, цілібат.*

П'ята лексико-тематична група (ТГ5) – це *релігійні поняття*, категорії, зокрема, деякі власні назви (переважно географічні оніми), що мають символіко-містичне значення, перетворилися в певні релігійні категорії, значною мірою втративши первісну семантику. Власне, такі оніми часто використовують автори публіцистичних текстів, алегорично переосмислюючи їх.

1) *Релігійні поняття: агапе, Апокаліпсис, богоборство, богоугодний, гріх, гріх первородний, Друге пришествя, евтаназія, патріархат, пекло, плоть, провидіння, психотехніки, сакрамент, сансара, святилище, страсті, тайнство, чистилище.*

2) *Релігійні власні назви: Афон, Голгофа, Гріб Господній, Йордан, Сіон.*

Нижче всі конфесійні лексеми проаналізовані в межах названих лексико-тематичних груп детальніше, з урахуванням словникової дефініції та публіцистичного контексту.

2.2. Назви релігій, культів і релігійних практик

За нашим спостереженням, назви релігій у публіцистичних текстах найчастіше вживані у прямому значенні. Використання широкого спектру іменників та почасти прикметників, що описують різновиди релігійних течій, культів, практик, дозволяє автор(к)ам продемонструвати вузькорелігійний контекст та релігійне багатоманіття, окреслити релігійну структуру суспільства.

Передусім, у ТГ1 увійшли деякі загальні позначення. Поняття **атеїзм** ‘заперечення існування Бога; відмова від релігійних вірувань; безбожність, безвір’я’ [43, с. 44] у певному сенсі нагадує назву релігії «заперечення релігії», але, насправді, не має стосунку до релігійності як такої: «Тобто визнання історичної особи Ісуса не має відношення ані до питання про буття Бога, ані до *атеїзму*. Тому сьогодні більшість учених дотримуються точки зору, що немає вагомих підстав сумніватися в тому, що в першій половині I століття нашої ери в Палестині, переважно в Галілеї, діяв мандрівний «учитель» на ім’я Ісус (Ієшуа)...» (Левчук Л. Т. та ін. «Історія світової культури», 2009). Власне, уявлення про релігійність зазвичай вимальовують на контрасті з уявленням про атеїзм. Термін **віросповідання** – ‘різновид якого-небудь віровчення з усталеною обрядовістю; належність до якої-небудь релігії’ [43, с. 189] у наступному публіцистичному контексті також використано з іронією: *«Був бортінженер яхти “Валькірія” Григорій Шелестов – альв з породи рудих альвів, що належав до етнічної групи альвів російськомовних, православного віросповідання. У більшості книжок про неземні раси альвів класифікували як гуманоїдів, хоча з біологічного погляду це було некоректно»* (Авраменко О., Авраменко В. «Зорі в твоїх долонях. Жменя вічності», 2004). За припущенням, автори відсилають фразою «православного віросповідання» до поширеного слововживання у православному російському дискурсі, а їхні герої – гротескові образи закоренілих росіян. Релігійний термін **конфесія** – ‘належність до будь-якої церкви, релігійної організації, яка має своє віровчення, культову практику та організаційну структуру’ іноді вживають у ширшому розумінні як синонім релігійної течії або ж релігійного відгалуження в релігії, найчастіше в християнстві: *«Як розповіла «УМ» правозахисниця Дарія Катковська, церемонія прощання відбувалася при світлі автомобільних фар і навіть мобільних телефонів. Відспівував загиблого священик Білоруської автокефальної православної церкви отець Леонід Акалович (до слова, ця конфесія є не визнаною в країні – ні владою, ні місцевою Російською православною церквою)»* («Україна Молода», січень – квітень 2014). Термін **єресі** – ‘релігійне вчення, що заперечує

догми та організаційні форми панівної церкви' [43, с. 361] у публіцистичному контексті вжито у значенні відходу від правдивого шляху, здорового глузду, втрати зв'язку з істиною: *«Воно свідчить про гідний жалю поспіх, близький до гордині. Не треба бігти поперед Бога й прагнути прискорити хід непорушного ладу, заведеного Творцем раз і назавше. Цей напрямок веде до єресі. А втім, той приклад повчальний. Найпроникливішим умам він показує осяйне світло вічності в надрах будь-якого страждання»* (Камю А. «Чума»). Поняття **секта** – 'релігійна громада, що відокремилася від панівної церкви' [43, с. 1303] є поширеним у публіцистичному дискурсі 2000-х рр., адже саме в цей час в Україні поширилися й мали велику популярність небезпечні сектантські рухи: *«Як захистити людину від маніпуляцій її свідомістю, протистояти терору, зомбуванню особистості? Жертвами сект, екстремістських рухів, течій, культів, деструктивних організацій, на жаль, стають дедалі більше людей»* («Віче: журнал Верховної Ради України», 2000, Т.7).

Частина дібраної лексики становить прямі найменування: **аріанство** – 'церковна єресь, названа за її автором – архієпископом Арією, який проповідував, що Бог-Син менший Бога-Отця' [43, с. 39]: *«Тоді ж і в Кесарії Каппадокійській багатьох християн спокусило аріанство, навіть єпископ Євсевій почав допускати невірні трактування віри православної. Григорій написав йому і домігся, аби до Кесарії запросили святого Василя»* («Голос Православ'я», 2001, № 3); **буддизм** – 'релігія, що виникла в Індії в 6 ст. до н. е. та була названа за іменем свого легендарного засновника Будди' [43, с. 100]: *«Така установка, при послідовному її дотриманні, по суті справи означає, що досвід вивільнення, набутий буддистом, для християнина не має ніякої цінності чи значення через відмінність ідеології буддизму і християнства»* (Андрос Є. І. «Грані людського буття: позитивні та негативні виміри антропокультурного», 2009); прикметник **єкуменічний** стосується єкуменізму, тобто руху 'за об'єднання християнських церков, який виник на початку 20 ст. у протестантизмі' [43, с. 351] й апелює до церковного руху за об'єднання релігійних общин і течій в одну церкву: *«Єкуменічний рух поступово стає*

викликом традиційним релігійним концепціям. Зрештою, суперничають три основні концепції глобалізації: західна ліберально-ринкова, фундаменталістська та гуманістичного антиглобалізму» (Афонін Е. «Історична соціологія (циклічна парадигма)»); **ісихазм** ‘реліг.-містичне вчення та течія у православ’ї. Ісихастами називали ченців, які сповідували пустельництво і самопокуту’ [46]: «Останній період характерний реакцією релігійно-містичного напрямку візантійської філософії на раціоналізм. Одним з найвідоміших містичних учень був **ісихазм**. У Візантії ніколи не зникали містичні вчення. Практичний вияв у чернечій аскезі вони мали в ісихазмі, що виник у монастирях Синаю та Афону» (Левчук Л. Т. та ін. «Історія світової культури», 2009); **католицизм** ‘віровчення та віросповідання західної християнської церкви, яку очолює Папа Римський’ [43, с. 529]: «Сьогодні в українській церкві є багато розбіжностей. Чи можливо, на вашу думку, щоб в Україні була одна-єдина церква, на кшталт Польщі, де **католицизм** є панівною релігією?» («День», 21.07.2010); **монотеїзм** ‘єдинобожжя: релігійне вчення, яке визнає творцем і правителем світу тільки одного Бога’ [43, с. 361]: «А по тому, коли весь середземноморський світ сприйняв той **монотеїзм** у його вже християнській редакції, а самі юдеї – чи не загадковим чином – залишилися при «старій» редакції (власне, Старому Заповіті), до того поганського «язичницького» антисемітизму додався ще й новий» («Галицькі контракти: Український діловий тижневик», Т. 26, 28-06-2004); **пантеїзм** ‘філософське ідеалістичне вчення, яке ототожнює Бога з природою’ [43, с. 882]: «За логікою його міркувань, первісний анімізм природи на повну силу розкрився у міфологічному пантеоні духів, божків і богів, а міфологія є неодмінною складовою (виявом, станом) доісторичного **пантеїзму**» (Дронь К. «Міфологізм у художній прозі Івана Франка (імагологічний аспект)», 2013); **папоцезаризм** ‘намагання Західної, Римської церкви в особі Пап здійснювати владу в церкві й одночасно над світськими володарями’ [49, с. 24]: «Аби увільнити Церкву в її релігійно-моральних завданнях від таких явищ в історичному її житті, як “**папоцезаризм**”, а з другого боку „цезарепапизм“, на який так хворіла Церква особливо в царській Росії» (Власовський І. «Нарис

історії Української Православної Церкви». Том 1); **сикхізм** ‘монотеїстична релігія в Індії’ [43, с. 1321]: *«Сикхізм поєднує ідеї індуїзму та ісламу, сприймає індуїстські концепції карми і реінкарнації. Сикхи – працелюбні, не жебракують, не палять та й зовні відрізняються високим зростом і міццю»* («Україна Молода», січень – квітень 2014); **спіритизм** ‘містична віра у потойбічне життя душ померлих і в можливість спілкування з ними. Уявлюване спіритами спілкування з душами померлих за допомогою різних прийомів (крутіння стола, блюдець і т. ін.) і за посередництвом медіумів’ [43, с. 1369]: *«Мені здається, та хвиля інтересу до екстрасенсів, що ми нині спостерігаємо, є свідченням якоїсь духовної кризи, яку ми переживаємо. Таке в історії трапляється не вперше. Згадаємо хоча б середину XIX ст., коли розцвів **спіритизм**»* («Тиждень», 2008, № 39–52); **старообрядництво** ‘сукупність релігійних течій, що відкололися від московського православ’я у другій половині XVII ст. через відмову прийняти церковні реформи патріарха Никона’ [49, с. 31]: *«Саме **старообрядництво** зберегло в собі риси пізньосередньовічного православ’я. Особливе місце в розумінні системи традиційної культури займає проблема особистості»* (Голдіна Г. «Релігійна віра як основний чинник збереження етноконфесійної ідентичності росіян-старовірів у другій половині XIX ст.», 2004); **тантризм** ‘напрямок у буддизмі та індуїзмі, що ґрунтується на тантрах, методах йоги та проповідує вдосконалення людини на основі залучення до тайного знання’ [43, с. 1439]: *«Якщо їздити Центральною Азією, можна доторкнутися до різних культурних пластів одночасно. У них співіснують буддизм, зороастризм, талмудизм, іслам, **тантризм**»* («Тиждень», 2010, № 01–15); **теософія** ‘релігійно-містичне вчення про збагнення божества через одкровення та про можливість безпосереднього спілкування з потойбічним світом’ [43, с. 1449]: *«Ця філософія багато в чому була самосвідомістю декадентства і взагалі справляла чималий вплив на умонастрої російської інтелігенції. Характерно, що і запропонована Л. Толстим ревізія християнства, і **теософія** В. Соловйова, яку розвивало згадане товариство в особі Д. Мережковського, М. Бердяєва та ін.,*

брали за основу саме етику раннього, неортодоксального християнства» («Вісник Національної Академії наук України», 2001) тощо.

Термін **креаціонізм** – ‘вчення, що розглядає виникнення світу й людини як результат діяльності Бога, Творця’ [43, с. 591] – у наступному фрагменті використано у значенні лінгвістичної категорії, де креаціонізм позначає винайдення, створення природної мови як умовно моментний акт: *«Говорячи про еволюціонізм і **креаціонізм** по відношенню до мови, не можна не згадати і судження на дану тему такого авторитету, як Вільгельм фон Гумбольдт...»* (Широков В. А. «Феноменологічні виміри граматики», 28–30 травня 2013, Львів). Суб’єктивні виміри публіцистики демонструє контекст уживання слова **окультизм** ‘містичне вчення, що визнає можливість безпосереднього спілкування із потойбічним світом’ [43, с. 840]: *«**Окультизм** (лат.) – доктрини про способи пізнання потаємних духовних світів. До окультних вчень давнини належать: орфізм, піфагорейство, гностицизм. У новий час традиції О. продовжують теософія, антропологія і т. п.»* («Голос Православ'я», 2001, № 9–11). Очевидно, що автори роблять певні методологічні похибки, адже до окультних вчень зараховують антропологію – гуманітарну науку. Це можна інтерпретувати не стільки як помилку, але як прояв релігійної екзальтації авторів газети «Голос Православ'я».

Кілька найменувань релігій у публіцистичних текстах вжито у непрямому, суттєво переосмисленому значенні. Прикметник **езотеричний** ‘той, що містить внутрішній, глибинний або таємний, прихований сенс’ [43, с. 345] у зазначеному контексті, радше, відверто іронічний сенс: *«У Великій двадцятці назріває запекла боротьба щодо майбутнього світової фінансової системи. Її результат може справити значний вплив на світ – і не лише на **езотеричний** світ міжнародних фінансів – на найближчі десятиріччя. Фінанси формують владу, ідеї та вплив»* («Тиждень», 2009, № 12–22). Йдеться про те, що фінансове середовище і його закони залишаються таємним, незрозумілим знанням для широких верств суспільства. Іменник **кабала** як релігійне вчення має омонім, що позначає тяжке боргове зобов’язання, рабство: *«Залежність селян формувалася*

на ґрунті приватноправового домовлення (продаж, дарування, патронат, боргова **кабала**), насильницьких дій феодалів, державних дарувань земель разом з селянами» (Лановик Б. Д. та ін. «Економічна історія України і світу»). Іменник **прозелітизм** – це ‘прагнення поширити своє віросповідання, навернути до нього інших. 2. книжн. Палка відданість якому-небудь ученню, теорії, переконанням’ [43, с. 1153] (вочевидь, друге значення похідне від першого релігійного). У публіцистичному контексті слово вжите з іронічною метою, і, на нашу думку, релігійна установка в ньому має важливу роль як антитеза до соціалістичного атеїзму: «*А тепер усі в соціалісти пошилися. Просто диво: есери, есдеки, есеси... Ні одної тобі партії без "с" нема! Підозрілий прозелітизм...*» (Бузько Д. І. «Чайка», 1991).

Отже, ТГ1 конфесійної лексики публіцистичного стилю охоплює як прямі найменування релігій і релігійних течій, культів, практик, так і переосмислені в індивідуальному задумі авторів лексеми. Інколи первісний релігійний смисл слова майже повністю втрачений, а слова набувають іронічної чи гумористичної конотації шляхом накладання смислів, семантичного нарощення та в інші способи.

2.3. Лексико-тематична група суб’єктів релігійної практики: релігійні служителі і діячі, парафіяни, релігійні істоти

В основу ТГ2 покладено розуміння релігійної суб’єктності, яка охопила реальних учасників та учасниць релігійної практики (служителі, діячі, послідовники, парафіяни тощо) та наділені (уявною) суб’єктністю сакральні істоти – «об’єкти» поклоніння. Значна частина дібраної лексики в публіцистичних текстах має пряме значення, зокрема, назви релігійних діячів і служителів культу: *абат, апостол, архієпископ, архімандрит, аятола, вікарій, волхви, дзвонар, диякон, духовенство, душпастир, екзорцист, жрецьтво, ігумен, ієрарх, ієрей, іконописець, кардинал, клір, легат, митрополит, мулла, мученики, нунцій, паламар, пастор, понтифік, послушник, пробст,*

проповідник, пророк, рабин, священник, титар, халіф, цадик. Ці поняття відсилають винятково до релігійних постатей у релігійному контексті, тобто відіграють певну ілюстративну, пояснювальну роль у публіцистиці. Наприклад: *аятола* ‘у шиїтів в Ірані: вищий духовний титул вченого-богослова; особа з таким титулом’ [43, с. 49]: «В Ірані **аятола** Хомейні, наслідуючи четвертого халіфа Алі, заборонив навіть гру в шахи» (Загребельний П. «Безслідний Лукас»); *дзвонар* ‘служитель, який дзвонить у церковні дзвони’ [43, с. 292]: «В цей час **дзвонар** на дзвіниці знову вдарив у дзвони, і князь у супроводі бояр, єпископа та кліру рушив до широко розчинених дверей собору – відправляти урочистий молебень» (Малик В. «Горить свіча»).

Окремі найменування вжито в переносному розумінні, що більшою мірою відповідає характерові запозичення конфесійної лексики в публіцистичне мовлення. Так, іменник *апологет* ‘захисник кого-, чого-’ поширений у публіцистичному дискурсі в широкому «світському» значенні: «Вже в Новий час **апологети** толерантності, яка стосувалась, насамперед, об’єкту віри, релігії, були переконані, що обов’язок терпимості повинен ґрунтуватися не на окремих матеріальних основах нашої думки про чужу віру, а на тій загальній і формальній основі» (Андрос Є. І. «Грані людського буття: позитивні та негативні виміри антропокультурного»). Релігійний іменник *владика* автор використав у поетичному парафразі «владика вітрів» (тобто античний бог Еол): «Те саме і в Котляревського, за винятком дикої, ефектної обстанови, в яку вводить нас латинська поема: ні дощового острова серед морської пустині, ні високої скелі, де на троні сидить з берлом у руках **владика** вітрів...» (Зеров М. «Нове українське письменство»). Іронічної конотації набув прикметник *преподобний* ‘лик святості у православному християнстві’, вживання якого підкреслює десакралізацію первісного поняття та авторський гумор: «**Преподобний** Джонсон-і-Джонсон, сонце на затуманеному небосхилі нового американського проповідництва, зірка найбільш масових приходів на всьому Західному побережжі, лідер Церкви Ісуса (об’єднаної), поп-стар, який вправляє мізки всім, хто цього прагне...» (Жадан С. «Депеш Мод»). Простежити гумористичне

забарвлення можемо, зіставивши реальне значення слова у православному каноні й атрибуцію постаті протестантської «поп-зірки»-проповідника. Подібну, хоч більшою мірою іронічну, навіть саркастичну конотацію має в публіцистичному контексті атрибутивне словосполучення *святий отець*: «Цей «батюшка» є прихильником культу природності голого тіла уже 16 років, і, за словами *святого отця*, він «не намагається зробити всіх християн нудистами» – Райт каже, що, навпаки, він переслідує протилежну мету – зробити старанних християн із тих людей, які сповідують голизна» (Мойсієнко А. К. «Мова як світ світів. Поетика текстових структур»).

Подібно до найменувань релігійних діячів, назви прихильників, сповідників, апологетів тощо релігійних практик нерідко апелюють до релігійної реальності: *архат, баптист, єретик, миряни, молільник, неофіт, паломник, парафіянин, паства, поганин, подвижник, помазаник, прочани, хрестоносець, штунда*. Як-от: *єретик* ‘людина, яка відступилася від догм панівної релігії; послідовник єресі’: «Цей проповідник з гострими, фанатичними рисами обличчя, який уважав папу за найбільшого знавця подружжя, діждався того, що тираж славного «Кохання леді Чатерлей» англійська влада skonфіскувала й спалила в Луврі, мов твори давніх *єретиків* (в XX столітті й у найкультурнішій європейській державі)» (Антонич Б.-І. «Криза сучасної літератури»). Проте, частина цих понять в публіцистичному контексті трансформуються шляхом різних видів неосемантизації. Наприклад, іменник *баптист* вжитий не в релігійному контексті, а задля хаотичного нагромадження різномірних понять, у контурах яких кінцева фраза про українців набуває інвективної піднесеної тональності: «Поема ж «У РА НА» – інвектива проти українців-запроданців, які нехтують своєю мовою, культурою, вітчизною, – написана в цілком реалістичному ключі: ...що ти все перше комуніст, соціаліст, монархіст, ліберал, радикал, православний, *баптист*, католик і ніколи не українець» (Русанівський В. М. «Історія української літературної мови»). Доволі часто вживане в публіцистиці поняття *неофіт* ‘новий прихильник якоїсь релігії’ [43, с. 771] використано в контексті розмови про національність і патріотизм:

«Але над усім горує гостре, як звичайно буває в **неофітів**, національне почуття» (Єфремов С. «Вибране. Статті, наукові розвідки, монографії»). Так само релігійне поняття **паломник** ‘прочанин, мандрівний богомолець, який іде на поклоніння до святих місць’ [43, с. 972] набуло високого національного пафосу й дозволило імпліцитно проговорити постать письменника як релігійного, священного діяча: «...Селяни, як рушійна сила нації, низько схиляємо свої голови над домовиною українського ПРОМЕТЕЯ і кидаємо жменьки землі святої на Твої лицарські груди з тим, що наближається пора і ми прах Твій перевеземо до Пантеону золотoverхого града Києва – для **паломників-почитателів** Твого слова!» (Шугай О. «Іван Багряний : Нове і маловідоме». Книга Друга). Термін із християнської історії **хрестоносець** використано у просторічному контексті, з метою іронізування над людиною: «А, так це ти, **хрестоносець** ти наш, – раптом зм’як Тропченко. – Знаємо, знаємо про твої подвиги. Молоток. Ну давай, спасай положеніє в районі. Валяй ініціативу. Іди-ка сюда, на середину» (Базів В. Хрест: постбіблійний детектив).

Назви релігійних істот охопили як власні найменування, так й окремі апелятиви, що їх безпосередньо пояснюють чи описують. Фактично, більшість онімів мають у публіцистичних контекстах пряме значення: **Агнець, Антихрист, Бог, Всевишній, Дух Святий, Мардук, Оранта, Саваоф**. Наприклад, **Саваоф**: «Перед Богом-Саваофом засвітив лампадку, при чому довго м’явся з тнотом, що втопився в оливі, а грубі, репані Матвієві пальці не були настільки спритні, щоб виловити його звідтіль» (Самчук У. «Марія». «Куди тече та річка». «Волинь») тощо. Так само в прямому значенні використано деякі апелятиви, як-от: **архангел** ‘у християнській релігії – ангел вищого рангу’ [43, с. 41]: «Онімізована форма ангельського рангу, стосовно **архангела** Михаїла, який вважається захисником усіх віруючих» (Мойсієнко А. К. «Мова як світ світів. Поетика текстових структур»).

Прикметно, що загальні поняття нерідко вживані в публіцистиці в переносному значенні, оскільки вони вже давно засвоєні мовою з біблійного контексту. Наприклад, конфесійний термін **ангел/янгол** ‘надприродна істота,

посланець, вісник Бога; зображується звичайно у вигляді юнака з крилами' [43, с. 29] увійшов до іронічної конструкції, якою автор застерігає від надмірного самолюбубання: *«А тих, хто претендує на виняткову піднесеність своєї особи у безкінечне, слід застерегти, що така претензія на роль щонайменше **янгола** небесного несе в собі цілком реальну небезпеку»* (Андрос Є. І. та ін. «Антропокультурні чинники європейського вибору України»). Апелятиви **іпостась** 'церковний термін для позначення однієї з осіб християнської Трійці' [43, с. 513] та **лик** 'обличчя, а також його зображення (звичайно на іконах)' / (омоніми) 'зібрання, сонм (ангелів, святих і т. ін.)' [43, с. 614] певною мірою набувають синонімічного значення в публіцистичному переосмисленні. Адже обидва в нерелігійному контексті позначають певні аспекти людини, її ментальну, духовну поставу, ідентичність: *«Проте таке «розв'язання» означало водночас і певну втрату енергетики світобудови – не тієї метушливої рухливості, що лише знесилює, а справжньої енергетики напруження людини, яка забезпечує її загальну «стійкість» саме у своїй невизначено визначеній **іпостасі**»* (Андрос Є. І. та ін. «Антропокультурні чинники європейського вибору України»); *«Бо, як висловлюється Юлія Кристева, “чужинець живе в нас”, він – “прихований **лик** нашої ідентичності”...»* (Андрос Є. І. та ін. «Антропокультурні чинники європейського вибору України»).

Власні назви божеств інколи переходять у розряд фразеології. Так, назва божества **Мамона** набула фразеологічного значення зажерливості. У публіцистичному контексті конфесійна лексема відіграє роль антоніма до поняття «бог», як заміщення антиномії «добро-зло»: *«Це вічні служники богів і **мамони**»* (Антоненко-Давидович Б. Д. Твори в двох томах : Т. І. «Оповідання; Повісті; Літературний репортаж»). Конфесійна лексема **Трійця** 'у християнській релігії – триєдиний Бог, в якому поєднуються Бог-Отець, Бог-Син і Бог – Дух Святий' [43, с. 1478] – в публіцистичному вжиткові має десекралізоване значення неподільної єдності трьох людей: *«Це був час, коли в російському письменстві слава Чехова досягла була свого зеніту, коли почала високо сходити зоря Андрєєва та М. Горького, і ця **трійця** неподільно панувала в літературних*

кругах, гурт наслідувачів за собою ведучи» (Єфремов С. «Вибране. Статті, наукові розвідки, монографії»).

Отже, у ТГ2 ввійшли загальні поняття та, почасти, власні назви, які однаковою мірою в публіцистичному контексті використані в прямому і переносних значеннях. Завдяки прийому неосемантизації та ін. автор(к)и публіцистики переосмислюють конфесійні найменування людей та істот в гумористичному, іронічному, саркастичному, інвективному ключах, створюють нові звучання і гру значень внаслідок зіткнення лексеми й «невідповідного» контексту тощо.

2.4. Лексико-тематична група зі значенням релігійної об'єктності

У ТГ3 ввійшли різні об'єкти релігійної практики, фізичні і нематеріальні. Позаяк ці лексеми найбільшою мірою стосуються конкретних предметів, а не метафізичних понять, то вони рідше мають переносні значення. У прямому значенні в публіцистичних контекстах використано: назви сакральних текстів і книг (*Авеста, Діяння, Нагірна проповідь, Септуагінта, Талмуд*), офіційних документів і положень (*булла, догмат, енцикліка*) і богословських дисциплін (*агіографія, гомілетика, догматика, екзегетика, есхатологія, літургіка, патристика*); більшість лексем у підгрупах релігійної літератури (*аграфи, апокриф, житія, Мінея, Місяцеслов, пом'яник, Требник, Часослов*), релігійних співів і текстів (*аксіос, антифон, єктенія, ірмос, мантра, молитва, прокимен, псалом, тропар*), ритуальних предметів (*аналой, ампулка, антимінс, вериги, дароносиця, дзвін, енколпійон, єлей, жезло, кадило, карафка, ковчег, копіє, крижмо, лампада, ложниця, миро, мощі, панікадило, плащаниця, потир, тотем, фиміям*), ритуального одягу (*далматика, єпитрахиль, клобук, мафорій, митра, панагія, подризник, сутана, фелон*), ритуальної їжі (*антидор, артос, коливо, проскурка*), культових споруд (*кірха, лавра, монастир, синагога, храм*), частин храму (*амвон, дзвінниця, жертовник, іконостас, каплиця, киворій, кивот, кіот, крилас, крилос, крипта, паперть, ризниця,*

титарня, хрестильниця) та структурних одиниць релігійної системи (**дієцезія, єпархія, келія, конгрегація, курія, парафія, патріархат, семінарія, синод, стравропігія, схизма**). Наприклад: *Авеста* ‘зібрання священних книг деяких стародавніх народів Середньої Азії, Азербайджану, Ірану та Афганістану’ [43, с. 4]: *«З текстів Рігведи, Авести випливає, що батьківщиною індоєвропейських народів є степові простори на схід від річки Ра («великої матері», як записано у Рігведі) або річки Ранха (за висловом творців Авести)»* (Канигін Ю. М. «Шлях Аріїв : Україна в духовній історії людства»); **аграфи** ‘коштовна пряжка чи застібка на одязі’ [43, с. 10]: *«На світло-блакитний жустокор гостя була накинута пурпурова мантія, опушена горностаєм і застебнута на правому плечі трьома аграфами у вигляді усміхнених зірок»* («Вісник Харківської державної Академії дизайну і мистецтв», 2002); **псалом** ‘релігійна пісня, молитва, що як складова частина входить у псалтир’ [43, с. 1183]: *«Менший, із вусиками розповідає на суржику високому напарнику з гачкуватим великим носом, що на днях біля посольства Ватикану патруль впіймав босого чоловіка, який бігав по засніжених дахах автомобілів і співав псалми»* (Дністровий А. «Дрозофіла над томом Канта»); **антимінс** ‘у християнській церкві – шовкове покривало, що ним покривають престол’ [43, с. 33]: *«Де не посвячена церква, старатися, щоб була посвячена, – інакше буде запечатана. У вівтарі має бути антимінс від православного митрополита, також чаша, дискос, лжиця та все інше...»* (Власовський І. «Нарис історії Української Православної Церкви». Том 1); **енколпійон** ‘ікона або хрест, які священнослужителі носять на шії: нагрудна ікона, нагрудний хрест; Нагрудна ікона архиєрея із зображенням Ісуса Христа’ [48]: *«За грамотами патріархів Константинопольських архімандритам Києво-Печерської лаври дозволялося як під час священнослужіння, так і поза ним носити енколпійон чи панагію, у священнослужінні митру з хрестом нагорі, мантію шовкову чорну із зображеннями преподобних Антонія і Феодосія»* («Голос Православ'я», 2001, №15–17); **крижмо** ‘1. Біла тканина, у яку сповивають дитину хрещені батьки після обряду хрещення. 2. Полотно або інша тканина як подарунок

новонародженому від хрещеної матері' [43, с. 586]: «Якщо досягнуто згоди, то майбутня кума бере шматок тонкого білого полотна на **крижмо**, а кум хлібину і йдуть до дому породіллі. Батько в цей час іде до Храму і домовляється про те, що прийдуть хрестити, а також замовляє, щоб справили службу "Хвала Божя"» (Рубан В. «Бережа»); **миро** 'ароматна олія, яку його використовують у християнських церковних обрядах' [43, с. 668]: «Таїнство миропомазання звершується архієреями чи священиками над новоохрещеним одразу після хрещення. Тут принагідно треба сказати, що **миро** дозволено освячувати лише єпископам» («Голос Православ'я», 2001, №4); **єпитрахиль** 'елемент архиєрейського та єрейського облачення, мінімально необхідний для священодійства' [45]: «Я стояв на колінах у церкві. **Єпитрахиль** священика покривала мою голову» (Бердник О. «Альтернативна еволюція», 2007); **антидор** 'частинки проскурки, що її в православних церквах роздають вірним при кінці святої Літургії' [Антидор, с. 35]: «Вдень я допомагаю в церкві дякові та паламареві, виконую всіляку роботу по її оздобленню та прибиранню, я пораюся за піддячого під час служби Божої – ношу чашу, роздаю **антидор**, роздмухую кадило, співаю на криласі, читаю псалтир над померлими» (Мушкетик Ю. «Гетьманський скарб»); **артос** 'православний освячений хліб': «Наприкінці літургії освячується пасхальний хліб – **артос**, який у Світлу суботу після літургії роздається віруючим як пасхальне благословення» (Слобідський С. «Закон Божий»); **синагога** 'молитовний будинок і громада в юдаїзмі' [49, с. 30]: «**Синагога** була зведена в 1844 році, на місці будинку, де вивчали Тору та інші священні писання. Але споруду постійно добудовували» («Україна Молода», 01.02.13 – 28.02.13); **дзвінниця**: «Богдан попрямував за ними, переймаючись благоговінням від своїх поводитирів; зустрічні вітали знайомих поклоном; на пагорбі товпились люди; звідти, від подвір'я господаря, чия донька першою помітила Божу матір, видніла **дзвінниця** і сизий пам'ятник на честь давньої з'яви, і тінь хреста за густовітими ясенами на спинах молільників» (Пашковський Є. «Осінь для Ангела»); **крипта** 'місце давнього поховання знатної особи; підземний склеп' [43, с. 587]: «При вході до костелу в око впадає

табличка, яка повідомляє, що в підземеллях храму є **крипта** Яреми Вишневецького» («День», вересень 2011); **єпархія** ‘церковно-адміністративна одиниця Римокатолицької церкви, яку очолює правлячий єпископ’ [49, с. 14]: «У церковно-адміністративному значенні поняття Мала Росія вживалося Константинополем для позначення українських **єпархій** Київської митрополії аж до їх підпорядкування Московському патріархові» (Яковенко Н. «Нариси історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст.»); **синод** ‘дорадчі органи при православних патріархах, Папі Римському, главах інших церков’ [49, с. 30]: «**Синод** Російської православної церкви надіслав у Галичину архієпископа Євлогія з Холма і владика Антонія Храповицького з Харкова. Замість депортованих священиків у дві сотні парафій були надіслані православні батюшки з Росії» («Критика», 2001).

Однак, частина конфесійної лексики в публіцистичному стилеві вжита в переносних значеннях. Наприклад, поняття релігійної літератури **катехизм** має також значення основоположного документа: «“Народовіщаніє” – це великий **катехизм**, у якому кожна теза доводиться чи ілюструється кількома легендами чи побожними повістями, що черпалися з найрізніших джерел, світських і духовних, східних і західних» (Франко І. «Додаткові томи до зібрання творів у п'ятдесяти томах». Т. 53). Термін **мартиролог** ‘список визнаних мучеників, імена яких наводяться в календарному порядку відповідно до дати їх мучеництва’ [47] використано з поетичною конотацією як метафору великих збитків, завданих національній культурі в роки радянського тоталітаризму: «В результаті маємо предовгий **мартиролог** пропащих сил, змарнованих талантів, занедбаних надій, живцем похованих сподіванок» (Єфремов С. «Історія українського письменства»). Назва релігійного співу **глас** може бути книжною формою сучасного слова «голос». Власне, в такому значенні використано його в публіцистичному фрагменті: «Коли б не втікачі, що знайшли собі захист по той бік бойової лінії, то можна було б подумати, що взагалі весь український народ вимер до ноги і жадного вже **гласу** не подає» (Єфремов С. «Вибране. Статті, наукові розвідки, монографії»).

Окремі назви ритуальних предметів набувають метафоричного переосмислення й, по суті, стають омонімами до конфесійних відповідників. Наприклад, поняття **вервиця** ‘у Католицькій Церкві набір намистин, з’єднаних почергово по 10 у 5 груп, розділених 1 намистиною’ [44] за схожістю в наведеному фрагменті використане для точнішої візуальної репрезентації: *«Пташиний профіль, летюча риба, русалка із дзеркальною лускою, єгиптянка з котячими очима й ніжна книга, босонога душа на темному снігу – вервиця цих та інших улюблених зображень і самозображень Людмили Таран замикається в смислове коло єдиного образу ідентичності, образу до смерті тендітного й незламного»* (Москалець К. «Гра триває. Літературна критика та есеїстка»). Релігійний предмет – **дзвін** також нерідко є предметом національного штибу, як реальний і символічний засіб національної демократії: *«Саме в той час з суспільного життя почав зникати передзвін вічових дзвонів – голос народного законодавства давніх слов’ян»* (Архієрейський Д. В. та ін. «Політичний терор і тероризм в Україні XIX – XX ст.»). Конфесійне поняття **ладан** – ‘ароматична смола, яку добувають із тропічного дерева босвелії; використовують звичайно для куріння під час виконання релігійних обрядів’ нерідко побутує в складі фразеологізму «дихати на ладан», тобто ледь жевріти, і саме це значення використано в контексті: *«Селяни не знають, чи засіють вони свої ниви. Дрібний бізнес дихає на ладан. Над Україною витає примара державного банкрутства – дефолту. І його обриси стають дедалі виразніші»* («Голос України», №68 (4568), 15 квітня 2009).

Поняття **реліквія** ‘предмет релігійного поклоніння’ [43, с. 1212] у поетичному значенні найменує не релігійні, а природні й культурні цінності: *«А балки, а гори, а степові озера! Про високі половецькі могили з оригінальними пам’ятками на них уже годі й казати: то реліквії, які красномовно свідчать про те, що великий народ, у яку скруту б він силою обставин не потрапив, – зникнути безслідно не може»* (Білик І. «Аксіоми недоведених традицій»). Так само поняття **хоругва** може поетично позначати церковний стяг або національний прапор. У публіцистичному контексті використано друге значення

слова: «...Усипані народом, рясним мерехтінням запалених свічок у пластикових стаканчиках, люди несли їх у руках, це скидалося на якусь гігантську всеношну службу під вічно темним небом грудня, підсвіченим знизу вогняними кольорами багать, жовтогарячих строїв і **хоругв**, усе в мені тремтіло од безсоння, перевтоми, перенапруги, холоднечі, гуркоту гамору...» (Забужко О. «Лет май піпл гоу»).

Деталі релігійного одягу в публіцистичних контекстах ужиті в метонімічному значенні. Поняття **клобук** ‘високий циліндричної форми головний убір із покривалом, що його носять православні ченці’ [43, с. 547] вжито в публіцистичному значенні як метонімію чорного духовенства, тобто монахів: «На звернення Володимира Глібовича до Святослава і Рюрика йому з дружиною і разом із чорними **клобуками** дозволили виступити попереду основних сил...» (Зубов М. І. «В Украине та на Украине: зауваги до новітнього граматичного *filioque*»). Назва покривала Богородиці **омофор** побутує в публіцистиці у переносному значенні (у наведеному фрагменті в різко негативній конотації, хоча частіше має поетичну конотацію): «Навіть і тоді, коли Багрянний не з власної волі опинився в еміграції. ПОЗБАВИТИ ПРАВА БАТЬКІВЩИНИ, РІДНОЇ МОВИ – хіба ж не на це було спрямовано імперську політику, починаючи від московських царів і кінчаючи кремлівськими диктаторами під **омофором** ортодоксальної, терористичної організації – КПРС?» (Шугай О. «Іван Багрянний : Нове і маловідоме: зб. статей; Книга перша»).

Назви частин храму інколи в публіцистичному тексті відтворюють поетичний пафос думки. Так, термін **вівтар** – ‘відокремлене іконостасом підвищення в церкві, де розташований престол’ [43, с. 163] у фразеологічному слововживанні символізує відданість служінню ідеї: «Надзвичайно працююча й віддана своїй професійній справі людина, Є. Озаркевич належить до особистостей, які свої знання, набутий досвід поклали на **вівтар** служіння рідному народові» («Агапід; Український історико-медичний журнал», 1999). Відповідно термін **жертвник** ‘місце для жертвоприношень’ позначає подібне

принесення у жертву ідеям власного життя, цінностей чи праці: *«Піднята на жертovníку хреста в небо, жертва відкрила собою шлях для всіх, хто має віру в Христа, як Господа свого і Спасителя»* (Барка В. «Вершник неба»);

У підгрупі структурних одиниць релігійної системи один термін **синедріон** ‘вищий політичний і судовий орган влади в Єрусалимі в I ст. до н. е. – I ст. н. е., який складався з представників жрецтва, світської аристократії і «законовчителів» Іудеї» [49, с. 30] використано в переносному значенні: *«Вони вже воліли за краще зрізатись одразу на іспиті, аніж чекати невідомого, заки збереться весь іспитовий **синедріон**»* (Антоненко-Давидович Б. Д. Твори в двох томах: Т. I. «Оповідання; Повісті; Літературний репортаж»). Крім іронічної конотації, таке слововживання забезпечує гру семантичних нюансів про негуманний, нелюдський характер радянських посадових органів, адже релігійний синедріон свого часу засудив до страти Ісуса Христа.

Отже, найменування релігійних понять із предметною семантикою, значенням об’єктності рідше набувають переносного значення. Водночас, публіцистичні контексти засвідчують яскраві приклади неосемантизації, зокрема метафоризації та метонімізації лексем із цієї підгрупи.

2.5. Лексико-тематична група зі значенням релігійної процесуальності

У ТГ4 об’єднано конфесійну лексику зі значенням релігійної процесуальності. Всі терміни, що ввійшли до підгрупи релігійних свят і періодів, використані в публіцистичних контекстах у прямому значенні: **Богоявлення, Воздвиження, Вознесіння, говіння, Загальниця, індикт, піст, Рахманський Великдень, Реформація, Сороковини, Сорокоуст, Чотиридесятниця**. У контекстах ці поняття розкривають особливості релігійного життя суспільства та конкретний зміст релігійної обрядовості. Наприклад: **говіння** – віддієслівний іменник зі значенням ‘постити і відвідувати церковні служби, готуючись до сповіді та причастя // Сповідатися і причащатися’ [43, с. 249]: *«Надання довідок про **говіння** стало своєрідним лакмусовим папірцем на вияв лояльності до*

російської влади. Після формального акту возз'єднання 1875 р., заміни уніатських священників, обрядової й культової перебудови церков» («Український історичний журнал», листопад-грудень 2002, №1); **Загальниця** 'період церковного року, на який Церква звільнює вірних від одноденного посту середі й п'ятниці' [48]: «Назвемо принагідно ще такі характерні особливості українських святкувань: останній тиждень м'ясниць мав назви Максима, Сиропісний тиждень, Пущення, **Загальниця**, Колодій тощо. Святкувалася навіть п'ятниця» («Український історичний журнал», 2002, №1); **Чотиридесятниця**: «Передпасхальний час складають чотири неділі перед постом: неділя Митаря і Фарисея, Блудного Сина, М'ясопусна й Сиропусна; Великий піст, або **Чотиридесятниця** – від неділі Сиропусної до неділі Квітної, та вкінці Страсний тиждень, який зазвичай зачисляють до Великого посту» (Катрій Ю. «Пізнай свій обряд»).

У підгрупі релігійних процесів та обрядів у прямому значенні вжито ті конфесійні терміни, які стосуються глибоко специфічних релігійних процесій, у добірці це християнська термінологія: **акафіст, анафема, беатифікація, благовіст, благословення, богослужіння, богохульство, вечірня, відправа, вінчання, всенічна, епітимія, євхаристія, інтронізація, конфірмація, літія, літургія, маслосвяття, мирування, молебень, оливопомазання, омовіння, панахида, парастас, покута, постриг, похорон, причастя, ревіндикація, рукопокладення, рукоположення, соборування, трапеза, утрєня, хіротонія, хрещення, чування**, за винятком язичницького поняття **жертвопринесення**. До прикладу: **акафіст**, 'у християнській богослужебній літературі – особливий вид молитовно-хвалебних пісень на честь Христа, Богородиці та святих' [43, с. 16]: «Це свято велике, тож, окрім Божої служби, Православна церква служить **акафіст** Покрову Богоматері» («Голос Православ'я», 2002, № 43–45); **анафема** – 'відлучення від церкви, прокляття' [43, с. 28]: «Як тільки буде знята **анафема** з митрополитів, перехід приходів з Московського патріархату до єдиної Помісної Православної Церкви відбуватиметься активно за бажанням самих священнослужителів і церковних громад» («Голос Православ'я», 2001, №2);

вінчання – ‘здійснення шлюбного церковного обряду’ [43, с. 188]: «Таким чином, **вінчання** самого Івана IV на царство в 1547 році могло означати не лише і не стільки претензію на спадщину константинопольських імператорів, як, у першу чергу, претензію на спадщину золотоординського престолу, яка на той час числилася за кримськими Гіреями» (Андрос Є. І. та ін. «Антропокультурні чинники європейського вибору України»); **літія**: «Відспівування померлих, так звана заупокійна **літія**, теж повинно відбуватися тільки в церкві, а не біля парадного будинку, як роблять несправжні священники» («Тиждень», 2011, № 16–35); **соборування**, тобто ‘обряд помазання єлеєм тіла тяжкохворого чи вмираючого’ [43, с. 1352]: «Нікколо Паганіні, якого за життя переслідували чутки про те, що він продав душу дияволу в обмін на дивовижний дар віртуоза, помер у Ніцці в травні 1840 року від раку горла, без сповіді й **соборування**» («День», 09.07.2009, Т.116).

Частина лексики на позначення релігійних процесів і обрядів вжита в публіцистиці в непрямих значеннях. Термін **аутодафе** – ‘у середні віки – прилюдне спалення на вогнищі людей, оголошених інквізицією єретиками, або так званих єретичних творів’ [43, с. 46] має іронічну конотацію і стосується саморефлексії автора і самоприсуду, а не суспільної оцінки й виконання присуду: «А потім, так і не почутий, можливо – висміяний, можливо – зігнорований, спуститись донизу (тобто долі), облитися бензином і закінчити своє життя в гріховному вогні **аутодафе**» (Іздрік Ю. «Воццек»). Античний термін **вакханалії** – ‘містичні свята оргіастичного типу на честь бога Вакха (Бахуса, Діоніса), які поширилися зі Сходу (Фракії) на терени Давньої Греції та Італії’ [41] в публіцистиці втратив сенс релігійної обрядовості й уживаний як синонім зчинюваного безладу, жахливого хаосу: «За цією ухвалою (про суцільну колективізацію. – І. Дз.) піде хижацьке нищення всіх культурних господарств. Я, як відповідальний робітник землеуправління, маю зробити все, щоб припинити цю дикунську **вакханалію** їхнього розкуркулювання» (Дзюба І. «Література соціалістичного абсурду: Твори українських радянських письменників 30-х років про індустріалізацію, колективізацію, розкуркулення, голод»). Омонім

відлучення у наведеному фрагменті стосується не відлучення від церкви, а відлучення від грудей дитини, що в давньоєврейській обрядовості мало велику значення: *«І дитина росла, і була відлучена. І справив Авраам велику гостину в день відлучення Ісака»* («Sapientі. Ч.1 : Культурологічні студії в сучасній Україні», травень-липень 2001). Назва католицької богослужби **Меса** нерідко в публіцистичному контексті входить у склад оксюмору «чорна меса», який резонує з обрядом секти сатаністів: *«Але коли імена мучеників, борців і герольдів визвольної боротьби ставлять вони з такими «героями» прислужництва, як Грушевський, Винниченко, борців з дияволом разом з служителями чорної меси – цю комедію треба припинити»* (Шугай О. «Іван Багряний : Нове і маловідоме. Книга Друга»). Термін **навернення** використано в іронічному переосмисленні: *«Навернення до класики як наслідок підслуханих колись прізвищ»* («День», 27.09.2002, № 175).

Конфесійна лексика на позначення особливих релігійних станів нерідко в публіцистиці має переосмислене значення, адже ці абстрактні поняття разом із Біблією та перекладом інших священних текстів давно ввійшли в мовообіг. Терміни **аскеза, блаженство, обітниця, цілібат** використано у прямому значенні: **блаженство** ‘велике щастя, велика насолода’ [43, с. 86] у вузькому тлумаченні стосується безпосередньо дотримання релігійної практики, тобто щастя для релігійної людини: *«І промовила Лія: То на блаженство моє, бо будуть уважати мене за жінку блаженну. І назвала ймення йому: Асир»* («Sapientі. Ч. 1: Культурологічні студії в сучасній Україні», травень-липень 2001) тощо. Іншу частину конфесійних лексем ужито у переносному значенні, з додатковою конотацією. Наприклад, слово **благочестя** ‘додержання приписів релігії; побожність, набожність’ [43, с. 86] у контексті має іронічну конотацію й значення «суспільний авторитет»: *«Про те, що для реформи важливим було не лише відновлення «благочестя», а зміна співвідношення сполучуваності форми та змісту текстів, свідчить той факт, що, примирившись із Нероновим, Никон сказав йому про книги старого та нового зразків: «Обидва добрі, все одно, за якими хочеш, за тими й служиши»»* (Шимко О. В. «Вплив церковнослов'янської

мови української редакції на московську книжно-писемну традицію»). Поняття *блуд* у застосуванні Івана Франка має сенс «збитися з орієнтиру», адже це є омонім, що позначає як розпусту, так і помилковість дії: «*Є се блуд методологічний, котрого не можна усправедливити змаганням до порівняльного студіювання теми, бо ж і в такому разі конечно треба насамперед вияснити суцільний образ даного явища на певнім національнім ґрунті*» (Франко І. «Додаткові томи до зібрання творів у п'ятдесяти томах». Т. 54). Релігійний термін *нірвана*: «*Здається, я вже теж починаю розуміти, чому моя сестра пішла з кришнаїтами. Просто вона замислилася раніше, ніж я. І захотіла просвітлення. Забуття. Нірвани. Порятунку від сум'яття думок*» (Костенко Л. В. «Записки українського самашедшого»). Одне з найцікавіших слововживань релігійного терміна *реінкарнація* – ‘у східних релігіях – теорія перевтілення людини після смерті в іншу істоту’ [43, с. 1210] засвідчено в наступному фрагменті, де слово має виразний іронічно-глузливий відтінок: «*Реінкарнація мера. Навіщо Омельченко бере участь у виборах столичного голови і яка з того користь Кличку*» («Україна Молода», 01.09.15 – 30.09.15).

Відтак, конфесійні терміни з лексико-тематичної групи зі значенням релігійної процесуальності в текстах публіцистичного стилю можуть реалізуватися у прямому і переносних значеннях. Абстрактні поняття частіше засвідчують слововживання в переносному значенні й із додатковим конотаціями. Натомість, терміни на позначення конкретних специфічних обрядів чи періодів обрядового календаря, практично не піддаються переосмисленню поза релігійним контекстом.

2.6. Лексико-тематична група релігійних категорій і понять

У ТГ5 увійшли релігійні поняття та релігійні власні назви, що нерідко мають високий потенціал і продуктивність в індивідуальній мовотворчості, зокрема в публіцистиці. Адже саме релігійно-філософські (теософські) категорії та уявлення можуть бути переосмислені у «світському» контексті зі збереженням

специфічної семантики. Наприклад, поняття *agape* ‘божа, безумовна, жертвна, дієва, вольова, турботлива любов’ давно вийшло за межі релігійного дискурсу, проте все ще зберігає семантику сакральності: *«А як буде грецькою «любов»? – питав Пітагорас. – Ну, тобто, не тілесне кохання, – щоразу, ставлячи це питання, він плутався, не вміючи знайти пояснення відмінності поміж еросом і agape»* (Сняданко Н. «Амаркорд»). У публіцистиці його часто використовують у контрасті з поняттям еротичної, тілесної любові, а також як протиставлення сакрум-гріх. Біблійне поняття *Апокаліпсис* – це ‘одна з книг християнської церковної літератури 1 ст. н. е., у якій зібрано пророцтва про кінець світу’ [43, с. 37]. Вжите в публіцистичному стилі, слово набуває додаткових значень: вузьке – кінця світу, а також ширші – смерті, загибелі, мортальної естетики (в наведеному контексті йдеться про барокову естетику минулості життя): *«Художній світ необароко багатий на метаморфози, які мають динамічний характер розчинення "я" в історії і дихають апокаліпсисом. Це не значить, що не пише він про весну, вишні, зорі, кохання»* (Астаф'єв О. Г. «Лірика української еміграції: еволюція стильових систем», 1999). Термін *богоборство* – ‘найбільш рання і проста форма протидії релігії в межах релігійної свідомості’ [42] у публіцистичному контексті використано як синонім атеїзму у сенсі політичної доктрини Радянського Союзу, спрямованої на економічну та ідеологічну боротьбу з релігією: *«Цей безталанний народ чекатиме небачене покарання. Над нею єдиною на планеті зійде гірка зірка Полин. На планеті ніколи не було держави, яка би зробила богоборство своєю офіційною політикою й історичною метою. Релігійні війни – це лише війни між догмами різних віросповідань, а ви оголосили війну самому Богу»* (Базів В. «Хрест: постбіблійний детектив»). Прикметник *богоугодний*, тобто ‘угодний богові’ [43, с. 90] у конфесійному вжиткові означає схвалення з боку Бога, наближення до сакральності в якійсь дії: *«...Домініканський монах здатний за намовлянням Інморте під час хресного ходу встромити в груди кастільського короля кинджал, а потім зійти на ешафот з гордо піднятою головою, до останнього моменту перебуваючи в упевненості, що здійснив богоугодний, мало не святий вчинок»* (Авраменко О.,

Авраменко В. «Принц Галлії»). Власне, таку семантику вказаний прикметник і зберіг у контексті. Натомість, іменник **гріх** ‘1. Порушення релігійно-моральних догм, настанов і т. ін. 2. Поганий, непорядний вчинок; якась хиба, помилка, недогляд’ [43, с. 262] (друге значення органічно виростає з першого) є одним із фундаментальних філософських понять у публіцистичному дискурсі. Нерідко в українській публіцистиці його використовують у дискурсі національно-визвольної боротьби з (не)патріотичною семантикою: *«Сього національного гріха зливання, тільки в м'якійшій формі, не збувся зовсім і шановний д. Пупін. Пишучи попереду про наші літературні справи з великою симпатією, він у своїй новій статті показав, що небагато думає для нас поступитись»* (Нечуй-Левицький І. С. «Українство на літературних позвах з Московщиною»). У наведеному контексті поняття «національний гріх» до того ж використано з іронічною конотацією. Вужчий християнський термін **гріх первородний** стосується конкретного акту «гріхопадіння» Адама та Єви, який «успадкувало» все людство, проте в публіцистичному контексті набуває філософського обшину та протилежної – позитивної конотації: *«ДУХ – це є той первородний «гріх», що йому має завдячувати людська цивілізація, удосконалення форм суспільного життя і прагнення пізнати істину»* (Шугай О. «Іван Багряний : Нове і маловідоме. Книга Друга»). Адже у метафоричному вжиткові автора конфесійне поняття набуло значення першопричини людського поступу. Термін **Друге пришестя**, тобто очікуване повернення Ісуса Христа з неба на землю наприкінці світу (під час Апокаліпсису) у публіцистиці використано у його прямому значенні з християнського словника: *«З іншого боку християнська цивілізація повністю зосереджена на очікуванні другого пришестя Христа і Страшного Суду як остаточного Одкровення і неодмінної комунікації, що пов'язана і з Кінцем Світу»* (Возняк Т. «Тексти та переклади»). «Світський» термін **евтаназія** – ‘добровільна, узгоджена з лікарем, смерть невиліковно хворого за допомогою спеціальних знеболювальних засобів’ [43, с. 336] є активно вживаним у релігійному і публіцистичному контекстах, набуває філософських та антропологічних вимірів: *«Раніше в травні мешканці швейцарського Цюриха на*

місцевому референдумі висловилися проти заборони добровільної **евтаназії**» («Кореспондент», 21–30.11.2011). Релігійне поняття **пекло** позначає ‘місце під землею, куди потрапляють душі померлих грішників для вічних мук’, хоч і має ширші значення: *«Переказ про те, як Христос, після своєї смерті на хресті, спустився в пекло і, на велике невдоволення Сатани та його приспівників, вивів звідти душі старозавітних праведників, відомий і в Київській Русі, був драматизований на початку XVII ст. в "Слові про збурення пекла"»* (Білецький О. «Перекладна література візантійсько-Болгарського походження»). Поняття **плоть** – ‘тіло людини або інших живих істот (на противагу психіці, духовному началу)’ у релігійно-філософському сенсі позначає гріховну тілесність як противагу сакральності духа. Саме в такому розумінні цей конфесійний термін найчастіше вжито в публіцистиці: *«Людина вкинута у цей "світ", оскільки є людиною "во плоті"»* (Возняк Т. «Тексти та переклади»). Конфесійне поняття **провидіння** ‘за релігійними віруваннями – дія уявної надприродної істоти, Бога; вища сила’ [43, с. 1145] фокусує теософську установку на існування вищих сил та їхнє втручання у життя особистості, що є частим компонентом публіцистичного дискурсу: *«Освячується момент особистісного заангажування – через поетичні легенди про власне мистецьке призначення, з Божого провидіння, наказів Великого Духа, що фокусує в собі і потенціал українських вождів»* (Роздольська І. В. «Українська поезія резистансу 40–50-х рр. XX ст.: генетичний контекст і естетична природа»). Поняття **психотехніки** введено істориком релігій Мірче Еліаде як синонім для слова «йогога». Проте в наведеному фрагменті воно використане у близькому, але вужчому сенсі як єдність фізичного руху і психологічної трансформації: *«Мізансценування "танцю смерти" може бути випрацюване із внутрішньої і зовнішньої психотехніки акторів, де б їхні рухи підкорялися звуковій ритміці, а зіставлення натуралістичних контрастно-асоціативних кадрів наращувало символічно-сміслову глибину, емоційну напругу шаленої боротьби героїв за виживання»* («Сучасність», Т. 2, 2001-2002). Термін **сакрамент** має два значення: ‘1. Те саме, що причастя. 2. Церковне таїнство.’ [43, с. 1285]. Автор процитованого уривку

вжив його у другому сенсі таїнства, але не релігійного, а філософського: *«Цей тік смерті пригнічує, хоч з ним віковічно примирений чоловік, а відчуття часток іншої істоти чи не сокровення на противагу смерті? Але існує інший **сакрамент**, животворний і світлий, – це відчуття часток істоти іншого складу й іншої будови»* (Шевчук В. «Три листки за вікном»). Філософське поняття **сансара** – ‘в індуїзмі і буддизмі уявлення про єдиний ланцюг переходів душі з однієї оболонки в іншу’ [49, с. 28] вжито в метафоричному та іронічному сенсі як замкнене коло радянського буття, круговерть однакових тоталітарних буднів: *«Така вже була умова, що їх вела уперед, така пролетарська **сансара**, такий православний чин, щоб кожен в своїй ойкумені, сягнувши зірок і планет, знайшовши предмет любови, любив собі цей предмет, окрім, звичайно, дебілів і одиноких мужчин»* («Сучасність», т. 2, 2001–2002). Поняття **святилище** стосується культових місць поклоніння божественним істотам чи вищим силам, що й відображено у слововживанні: *«На їх вершинах, очевидно, влаштовувалися **святилища**, а також встановлювалися найдавніші антропоморфні скульптури-ідоли, ймовірно – символи патріархального предка-божества (в степах України власне в цей час уперше почали з'являтися такі кургани, згодом названі могилами)»* (Яковенко Н. «Нариси історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст.»). Термін християнської обрядової процесуальності **страсті** ‘вокально-драматичне храмове дійство для солістів, хору й оркестру на євангельський текст про страждання і смерть Христа’ [43, с. 1399] використано у прямому значенні: *«Окрім того, роман ґрунтується на циклічній структурі, до якої вписано трикутник головних містерій християнства (Різдво-**Страсті**-Воскресіння), а Страсті у свою чергу містять чотири пори року, складаючи одночасно внутрішнє коло календарного циклу»* (Москалець К. «Гра триває. Літературна критика та есеїстка»). Термін **таїнство** позначає ‘церковно-культовий обряд (хрещення, вінчання тощо), який нібито має чудодійну силу; священнодійство’ [43, с. 1427], проте в публіцистичному контексті має іронічне значення сакральності, що стосується російського імперського дискурсу: *«Але ще раніше російська політика виробила цілий сакральний ритуал визвольного*

таїнства, який треба мати на увазі, щоб оцінити значення Шевченкового звертання до кавказької теми. Ось його багато разів випробувана модель» (Дзюба І. «Історія української літератури у дванадцяти томах : Довідкове видання; Т. 4: Тарас Шевченко»). Католицький теологічний термін **чистилище** – ‘у римо-католицькій доктрині стан, у якому душі очищаються після смерті для того, щоб стати спроможними увійти до раю’ [50]. Публіцистичний вжиток цієї лексеми засвідчує продуктивне метафоричне переосмислення: *«Зворотний же бік втілення багрянівського пророцтва – це тотальна нерозкаяність нашого, такого вже християнського, такого вже цнотливо-духовного суспільства. Крові не видно, та не дуже видно й совісті. Були – сіреньке чистилище цинізму, бенкет нескінченних сутінків»* (Шугай О. «Іван Багряний: Нове і маловідоме. Книга Друга»).

Релігійні власні назви набувають у публіцистичному слововживанні нової, нерідко метафоризованої семантики, хоча іноді зберігають прямий зв’язок із релігійним джерелом походження. Метонімізований онім **Афон** стосується Афонського православного монастиря (монастирів) як осередку полемічної «антиуніатської» культури часів Івана Вишенського: *«Про Івана Вишенського, Сковороду, Афон більше не йдеться, замість ліри божевільних у наступному вірші циклу з’являється «нужденна вдова» Україна, яка завчено благословляє чергового сина на героїчний чин, переконуючи його в тому, що він (Костомаров!) «високим гнівом богорівен»»* (Москалець К. «Людина на крижині. Літературна критика та есеїстика»). Одним із найсимволічніших онімів української публіцистики є **Голгофа** – біблійне місце розп’яття Ісуса Христа. Адже українські борці й борчині за національне визволення впродовж ХХ ст. символічно ідентифікували наш народ із біблійними юдеями, а страждання в тоталітарному режимі метафорично визначали через біблійний дискурс. Тож публіцистичний контекст демонструє : *«Мушу! Хто зрозуміє це слово?! Тому я зціплюю зуби, нагинаю голову й іду до кінця мого призначення... Серце кожного поета і романтика мусить іти на Голгофу»* (Шугай О. «Іван Багряний : Нове і маловідоме. Книга Друга»). Головна християнська святиня, місце поховання

Христа **Гріб Господній** у наведеному фрагменті зберігає семантику найвищої сакральності: *«Під час відступу було також застрелено з лука Корінфського митрополита Йоасафа, який привіз у дарунок гетьману меч, освячений на **Гробі Господнім**»* (Яковенко Н. «Нариси історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст.»). В іншому уривкові біблійна річка **Йордан** має топографічну семантику: *«Тут це місце вже локалізовано за річкою **Йордан**. І це є чи не перша прив'язка топографічна. Однак не тільки, це місце ледь не знову ж видає себе як Рай на землі»* (Возняк Т. Тексти та переклади). У символічному сенсі використано онім **Сіон** – назву ‘одного з пагорбів у Єрусалимі; за біблійною легендою – священна гора’, який у публіцистиці зазвичай є символом національного відновлення не тільки євреїв, а й усіх поневолених народів (передусім, українців). Це пов’язано з сіоністським рухом євреїв наприкінці XIX ст. за створення окремої єврейської держави, тож поняття Сіон набуло значення власної відродженої держави: *«...Растамани України масово підтримали кандидата Черновецького, справедливо вбачаючи в ньому останнього представника абісинської королівської династії, здатного визволити їх із багатовікових утисків і вивести з-під вавилонського гніту на світлі води **Сіону**»* (Жадан С. В. «Український мідл-клас»). Безумовно, біблійна символіка у наведеному фрагменті (*вавилонський гніт, світлі води Сіону* тощо) ужита з глибоко іронічним відтінком, з відсилкою до скандалів із наркотиками экс-мера Києва Леоніда Черновецького.

Відтак, конфесійна лексика в ТГ5 ужита в публіцистичному контексті в різний спосіб, як у прямому, так і в непрямих, метафоричних, метонімічних значеннях, іноді з іронічною конотацією.

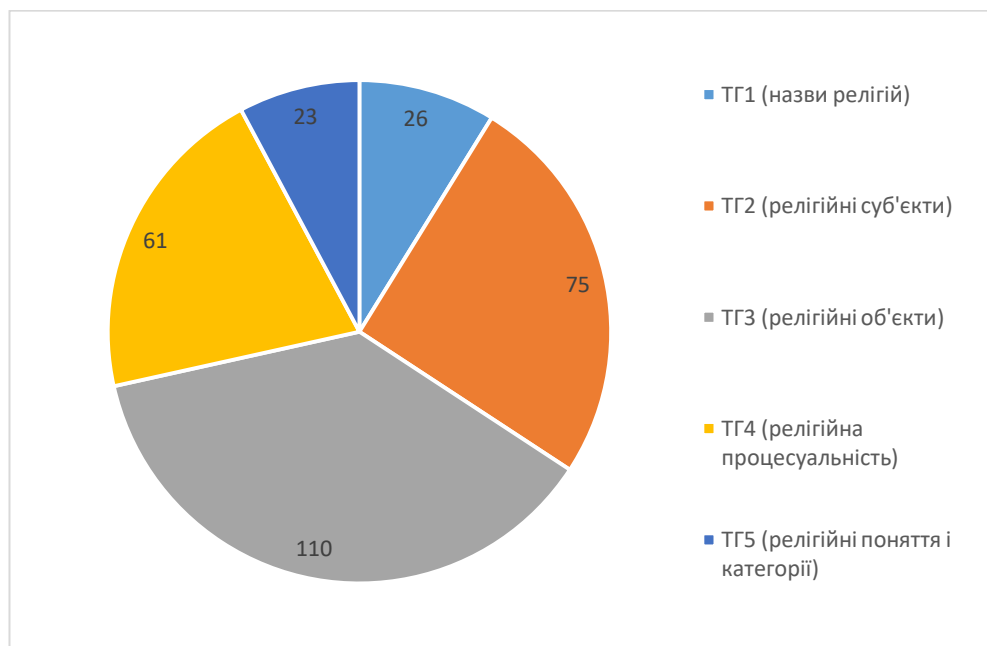
Висновки до другого розділу

У другому розділі конфесійну лексику в добірці класифіковано відповідно до власної класифікації, яка базується на розподілі смислових функцій: назви релігій (включаючи культи, течії, секти, практики тощо; ТГ1), релігійної суб'єктності (ТГ2), релігійної об'єктності (ТГ3), релігійної процесуальності (ТГ4), термінологічне поле релігійних понять (ТГ5). Найпродуктивнішими для переосмислення й конотації в публіцистичних контекстах виявилися релігійні абстрактні поняття, терміни з нехристиянських релігій, перейняті під час перекладу світськими дискурсами тощо. Вузькорелігійні поняття, назви свят, специфічні обряди, оніми рідше стають субстратом для семантичного нарощення чи семантичних зсувів. Частіше їхнє вживання обумовлене релігійним контекстом, про який ідеться в загальному публіцистичному тексті.

У частиномововному аспекті в корпусі дібраних конфесійних лексем домінують іменники, які становлять 98,3 % . Решту 1,7 % становлять прикметники (3), субстантив (1) та словосполучення (1).

Кількісний опис конфесійних лексем у розрізі лексико-тематичних груп представлено на Діаграмі 1.

Діаграма 1. Кількісний склад лексико-тематичних груп

У вужчому тематичному розрізі (аналіз за підгрупами, а не групами) кількісно найбільшою є категорія назв релігійних обрядів і процесів – 14 % (42). Тематична група найменувань служителів релігії і релігійних діячів становить 13 % (38). Назви релігій, культів та релігійних практик складають 9 % (26) від всієї кількості конфесійних лексем. Найменування ритуальних предметів охоплюють 8,7 % (26).

6,7 % (20) лексем у добірці – це назви релігійних істот. Релігійні поняття складного змісту становлять 5,7 % (17), а назви частин храму – 5,3 % (16). Найменування священних книг складають 5 % (15), а терміни на позначення парафіян (адептів, прихильників, сповідників релігії чи культу) – 4,7 % (14). 4,3 % (13) конфесійних лексем – це назви релігійних періодів та свят. 4 % (12 слів) містить підгрупа структурних одиниць релігійних організацій (систем).

3,7 % (11 лексем) вміщує підгрупа назв ритуальної одежі та її деталей. Назви релігійних співів і текстів становлять 3,3% (10). Найменування особливих релігійних станів – 3% (9). Релігійні власні назви (переважно географічні оніми) складають 2,7 % (8). Ще 2,3 % (7) становлять найменування богословських дисциплін (оскільки всі дібрані терміни стосуються саме християнських дисциплін). Назви храмів охоплюють 2 % (6) всієї конфесійної лексики. Кількісно найменшими підгрупами є назви ритуальної їжі (1,3 %, або 4) та релігійних документів і положень (1 %, або 3).

Всі результати кількісного складу підгруп виведено на Діаграмі 2.

Діаграма 2. Кількісний склад ЛТГ за підгрупами

Отож, найбільшими за кількістю слів лексико-тематичними групами виявилися ТГ3 (109 слів) і ТГ2 (76 слів). У контексті тематичних підгруп найбільшими є найменування релігійних обрядів і процесів (43 лексеми) і найменування релігійних служителів і діячів (39 лексем). Найменше лексем зафіксовано у ТГ1 і ТГ5 (фактично порівну) та у підгрупах найменувань релігійних документів (3 лексеми) і ритуальної їжі (4 лексеми).

ВИСНОВКИ

У дослідженні проаналізовано особливості функціонування конфесійної лексики в публіцистичному стилі. Аналіз спирається на матеріал власноруч зробленої вибірки із 300 конфесійних одиниць у текстах публіцистичного стилю з бази Українського національного лінгвістичного корпусу. Для роботи розроблено класифікацію, в основу якої ліг семантико-функційний принцип. Всі лексеми, відтак, розподілено на п'ять лексико-тематичних груп відповідно до їхнього значення: у ТГ1 ввійшли найменування релігій (26 слів, що склало 9% від загальної кількості), у ТГ2 – слова зі значенням релігійної суб'єктності, тобто позначення уявних і реальних суб'єктів релігійної практики (таких 75, тобто 25%), ТГ3 – лексика зі значенням релігійної об'єктності (110 одиниць, або 37%), ТГ4 склали лексеми на позначення форм і видів релігійної процесуальності (61 – це 21%), а в ТГ5 зараховано лексику зі значенням специфічних релігійних категорій і понять (таких 23, або 8%). Закономірно, що в вибірці найбільшу кількісно групу склали одиниці на позначення об'єктів, адже релігійний ритуалізм переважно потребує велику кількість предметів та речей різного виду, без яких здійснення обрядів вважають неповним, а його наслідки – недостовірними. Крім того, у вибірці 98,3% лексем за частиномовною належністю є іменниками. Цей факт обумовлено тим, що саме іменники дозволяють автор(к)ам предметно відтворити вузькорелігійний контекст і релігійне багатоманіття, описати реалії релігійного життя.

У підсумку здійсненого дослідження можемо констатувати таке:

1. Винятково у прямому значенні відповідно до словників конфесійної лексики вжито всі одиниці з трьох підгруп ТГ3 (назви сакральних текстів і книг: *Авеста*; офіційних документів і положень: *енцикліка*; і богословських дисциплін: *літургіка*), всі назви релігійних свят і періодів (ТГ4: *Реформація*, *Рахманський Великдень*), а також більшість, але не всі лексеми з решти ТГ. На нашу думку, пряме слововживання пов'язане власне з авторською інтенцією відтворити,

передати певну релігійну реалію чи контекст, інформувати про релігійне явище чи предмет, окреслити конкретну релігійну практику тощо.

2. Найпіддатливішими для транспозиції є давно засвоєні з Біблії та деяких інших священних текстів лексеми (), конфесійна лексика дохристиянського походження (*вакханалії*), релігійно-філософські абстрактні поняття (*нірвана, гріх, пекло, плоть*), характерні біблійні поняття, назви та імена (*апостол, Сіон*) тощо.
3. Незначна частина лексики в вибірці засвідчила явище омонімії, за якого лексеми конфесійного походження зазнали семантичного розщеплення на окремі слова (*кабала, блуд, відлучення, Трійця*).
4. Поширеним явищем є нарощування додаткових конотацій для конфесійної лексики, яка, відтак, набуває несподіваних смислів у контексті. Здебільшого конотація конфесійних лексем, які автор(ка) публіцистичного тексту переосмислює в індивідуальному ключі, є іронічною, дуже рідко – інвективною, звинувачувальною та комічно-доброзичливою, а також іноді – поетичною і сповненою позитивного пафосу.
5. Іронічна конотація властива таким конфесійним лексемам: *віросповідання, єресі, езотеричний, кабала, прозелітизм* (ТГ1), *апологет, преподобний, святий отець, баптист, Трійця* (ТГ2), *ладан, клобук* (ТГ3), *аутодафе, вакханалії, Меса, навернення, блуд, благочестя, нірвана, реінкарнація* (ТГ4), *сансара, тайнство, чистилище* (ТГ5). Деякі терміни, як-от, *вакханалії*, мають певну усталену традицію в публіцистичному слововживанні, інші ж (таких більшість). Лексеми *хрестоносець* (ТГ2), *синедріон* (ТГ3) вжиті в просторічному розумінні з гумористичною та іронічною конотацією. Нетиповий приклад протилежного до усталеної традиції вживання конфесійного терміна у різко негативному значенні засвідчує слово

омофор (ТГ3), яке в публіцистичному контексті позначає владу, вплив тоталітарної партії, змальованої в різко негативному світлі.

6. Крім того, слововживання конфесійної лексики в переносному значенні охопило такі способи неосемантизації, як:

- 1) метафоризація: у виразному поетичному значенні вжито лексеми **владика** («владика вітрів»), **неофіт**, **паломник** (ТГ2), **мартиролог**, **вервиця**, **дзвін**, **реліквія**, **хоругва**, **вівтар**, **жертovníк** (ТГ3), **Афон**, **Голгофа**, **Сіон** (ТГ5). Більшість конфесійної лексики в цій групі пов'язана з націонал-патріотичним дискурсом. Тож зазначені поняття прозоро асоціюються в сучасній публіцистиці, передусім, із темою українського національного відродження, а вже потім із релігією.
- 2) метонімізація: **клубук** (ТГ3).

Отже, сучасна українська публіцистика засвідчує активний процес транспозиції конфесійної лексики. Це явище обумовлене гетерогенною стильовою природою публіцистичного стилю мови і мовлення, переосмисленням та десакралізацією конфесійних одиниць, а також авторським прагненням до розширення актуального словника через запозичення лексики з інших мовних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Наукова література:

1. Антидор // Українська мала енциклопедія : 16 кн. : у 8 т. / проф. Є. Онацький. Буенос-Айрес, 1957. Т. 1, кн. I : Літери А–Б.
2. Архипенко Л. Мова ЗМІ як об'єкт лінгвістичних досліджень: історія становлення, специфіка функціонального стилю // Культура народів Причорномор'я. 2007. № 101. С. 74–76.
3. Баранник Д. Церемоніальний різновид публіцистичного стилю // Мовознавство. 1977. № 3. С. 14–19.
4. Браїлко Ю. Конфесійна лексика у творчості українських поетів 60–80-х років ХХ століття: семантико-стилістичний аспект: автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Юлія Іванівна Браїлко; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2005. 20 с.
5. Вільчинський О. Зміни оцінності, пасивізація та реактуалізація лексичних одиниць у мові друкованих ЗМІ Тернопільщини в період суспільних змін (1989–1991 рр.). www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe?...
6. Дудик П. Стилістика української мови. Київ: Академія, 2005. 368 с.
7. Єрмоленко С. Нариси з української словесності: (стилістика та культура мовлення). Київ: Довіра, 1999. 431 с.
8. Жуковська В. Вступ до корпусної лінгвістики: навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 142 с.
9. Івкова Н. Традиційний та сучасний погляди на форми реалізації публіцистичного мовлення // Наукові праці. Філологія. Мовознавство. 2015. №240. Том 252. URL: <http://linguistics.chdu.edu.ua/article/view/60810>
10. Кабиш О. Зміни в семантичній структурі та функціонуванні маркованої лексики : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 22 с.

11. Ковтун А. Інноваційні процеси в українській церковно-релігійній лексиці (на матеріалі художньої прози ХХ ст.): дис... канд. філол. наук: 10.02.01; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2006. 274 с.
12. Ковтун А. Неосемантизація релігійної лексики в сучасних засобах масової інформації // Лінгвістичні дослідження. 2016. Вип. 42. С. 119–128.
13. Ковтунець О. Структурно-семантичний аналіз релігійної лексики (на матеріалах новітніх загальномовних словників) // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. 2016. Вип. 10(2). С. 23–29.
14. Колесник Г. Публіцистичний стиль // Стиль і час (Хрестоматія). Київ: Наук. думка, 1983. С. 92–101.
15. Коць Т. Публіцистичний стиль в українській літературній мові Кінця ХІХ – початку ХХІ ст.: нормативно-аксіологічний аспект: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова // Інститут української мови НАН України. Київ, 2019.
16. Краснобаєва Б. Сучасна американська публіцистика у комунікативно-функціональному дискурсі // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Сер. : Філологічні науки. 2014. № 1. С. 217–227.
17. Лучик А., Остапова І. Синтагматична параметризація еквівалентів слова у парадигмі корпусної лінгвістики // Людина. Комп'ютер. Комунікація : збірник наукових праць. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. С. 33–37.
18. Максимчук В. Авторські лексичні новотвори з компонентами релігійно-християнської тематики (на матеріалі творчості поетів Рівненщини) // Синопис: текст, контекст, медіа. 2013. № 2. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stkm_2013_2_15
19. Мацько Л., Сидоренко О., Мацько О. Стилістика української мови. Київ: Вища шк., 2003. 462 с.
20. Михайленко В. Публіцистичний стиль як засіб впливу на реципієнта // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Філологія. Соціальні

комунікації / гол. ред. Ю.М. Бідзіля. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. Вип. 23. С. 114–116.

21. Мінкова О., Надольська Ю. Публіцистичний текст та мовна номінація // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2017. Вип. 67. С. 207–209.

22. Навальна М. Лексика конфесійного стилю в нових функціонально-стилістичних виявах (на прикладі мови інтернет-видання «Українська правда») // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / [редкол. : Попович М. М. та ін.]. Чернівці : ЧНУ, 2013. Вип. 659 : Романо-слов'янський дискурс. С. 14–17.

23. Навальна М. Лексика української газетної періодики початку ХХІ ст.: джерела поповнення та стилістичне використання: монографія. Переяслав-Хмельницький: Видавництво «КСВ», 2018. 350 с.

24. Нелюба А. Теорія і практика ділової мови. Харків: Акта, 1997. 192 с.

25. Нетребя М. Стилiстичнi особливостi публiцистичних текстiв // Інформаційне суспільство. 2015. Вип. 22. С. 6–10.

26. Петришина О. Мова проповідей Йосифа Сліпого: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Петришина Ольга Ігорівна ; Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2008. 20 с.

27. Плахотнікова О. Сучасний стан корпусних досліджень в Україні // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. 2015. Вип. 56. С. 242–244.

28. Поворознюк С. Специфіка лінгвостилістичного аналізу публіцистичних текстів // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство): Збірник наукових праць / Відп. ред. Л. І. Мацько. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 2. С. 120–125.

29. Сидорчук Н. Організація даних та функціональна структура лексикографічної системи «Український національний лінгвістичний корпус» // Мат. машини і системи. 2006. № 2. С. 126–135.

30. Стишов О. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації) : Автореф. дис. д-ра філол. наук : 10.02.01; НАН України. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ, 2003. 35 с.

31. Стишов О. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації): моногр. Київ, 2003. 388 с.

32. Струганець Л. Параметризація релігійної лексики в авторській автоматичній інформаційній системі // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : збірник наукових праць / наук. ред. Бунчук Б. І. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. Вип. 509–511 : Слов'янська філологія. С. 204–213.

33. Третяк Н. Тенденції розвитку публіцистичного стилю на сучасному етапі // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. 2015. Вип. 38. С. 328–331.

34. Тур О. Семантичне переосмислення лексем як один зі способів творення сучасних термінів землеустрою та кадастру // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Філологія. Мовознавство. 2009. Т. 105, Вип. 92. С. 145–149.

35. Ципердюк О. Вивчення релігійного стилю сучасної української літературної мови: методичний аспект // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : збірник наукових праць / наук. ред. Бунчук Б. І. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. Вип. 506–508: Слов'янська філологія. С. 293–302.

36. Шевченко Л. Конфесійний стиль // Українська мова: [енциклопедія / редкол. Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін.]. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007. С. 284.

37. Шевченко Л. Лінгвістична аргументація конфесійного стилю в сучасній українській літературній мові // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. 2004. Вип. 10. С. 3–10.

38. Широков В., Бугаков О., Грязнухіна Т. та ін. Корпусна лінгвістика. Київ: Довіра, 2005. 471 с.

39. Юрковський М. Староукраїнська богословська термінологія // Варшавські українознавчі записи. Варшава, 1988. С. 74–83.

40. Яремчук С. Вивчення сакральної та богословської термінології на заняттях з української мови як іноземної // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 2011. Вип. 6. С. 117–120.

Лексикографічні праці:

41. Арістова А. Вакханалії // Велика українська енциклопедія. Режим доступу: <https://vue.gov.ua/Вакханалії> (дата звернення: 15.05.2020).

42. Богоборство // Філософський енциклопедичний словник. URL: https://filos_uk.academic.ru/309/%D0%B1%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE

43. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

44. ВЕРВИЦЯ // УСЕ (Універсальний словник-енциклопедія). URL: <http://slovopedia.org.ua/29/53394/7604.html>

45. Єпітрахиль // РИЗА. Словник термінів. URL: https://www.ryza.com.ua/dictionary_of_terms/

46. Зема В. ІСИХАЗМ // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2005. 672 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Isyhazm> (останній перегляд: 22.04.2020)

47. Мартиролог // Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3>

48. Пуряєва Н. Словник церковно-обрядової термінології. Львів; Свічадо, 2001. 160 с.

49. Стоцький Я. Релігієзнавчий словник і хронологія найважливіших дат з історії релігій до курсу «Релігієзнавство». Тернопіль, 2011. 56 с.
50. Чистилище // Вікіпедія. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D1%89%D0%B5>

Словник конфесійної лексики публіцистичного стилю

1. *Абат*
2. *Авеста*
3. *Агапе*
4. *Агіографія*
5. *Агнець*
6. *Аграфи*
7. *Акафіст*
8. *Аксіос*
9. *Амвон*
10. *Ампулка*
11. *Аналой*
12. *Анафема*
13. *Ангел*
14. *Антидор*
15. *Антимінс*
16. *Антифон*
17. *Антихрист*
18. *Апокаліпсис*
19. *Апокриф*
20. *Апологет*
21. *Апостол*
22. *Аріанство*
23. *Артос*
24. *Архангел*
25. *Архат*
26. *Архієпископ*
27. *Архімандрит*
28. *Аскеза*
29. *Атеїзм*
30. *Аутодафе*
31. *Афон*
32. *Аятола*
33. *Баптист*
34. *Беатифікація*
35. *Біс*
36. *Благовіст*
37. *Благословення*
38. *Благочестя*
39. *Блаженство*

40. *Блуд*
41. *Бог*
42. *Богоборство*
43. *Богослужіння*
44. *Богоугодний*
45. *Богохульство*
46. *Богоявлення*
47. *Буддизм*
48. *Булла*
49. *Вакханалії*
50. *Вервиця*
51. *Вериги*
52. *Вечірня*
53. *Вівтар*
54. *Відлучення*
55. *Відправа*
56. *Вікарій*
57. *Вінчання*
58. *Віросповідання*
59. *Владика*
60. *Воздвиження*
61. *Вознесіння*
62. *Волхви*
63. *Всевишній*
64. *Всенічна*
65. *Глас*
66. *Глосолалія*
67. *Говіння*
68. *Голгофа*
69. *Гомілетика*
70. *Гріб Господній*
71. *Гріх*
72. *Гріх первородний*
73. *Далматика*
74. *Дароносиця*
75. *Деміург*
76. *Дзвін*
77. *Дзвінниця*
78. *Дзвонар*
79. *Диякон*
80. *Дісцезія*
81. *Дісцезія*

82. *Діяння*
83. *Догмат*
84. *Догматика*
85. *Друге пришествя*
86. *Дух Святий*
87. *Духовенство*
88. *Душпастир*
89. *Жрецтво*
90. *Евтаназія*
91. *Езотеричний*
92. *Екзегетика*
93. *Екзорцист*
94. *Екуменічний*
95. *Енколпiон*
96. *Енцикліка*
97. *Епiтимія*
98. *Есхатологія*
99. *Євхаристія*
100. *Єктенія*
101. *Єлей*
102. *Єпархія*
103. *Єпитрахиль*
104. *Єресі*
105. *Єретик*
106. *Жезло*
107. *Жертвопринесення*
108. *Жертовник*
109. *Житія*
110. *Загальниця*
111. *Ігумен*
112. *Ієрарх*
113. *Ієрей*
114. *Іконописець*
115. *Іконостас*
116. *Індикт*
117. *Інтронізація*
118. *Іпостась*
119. *Ірмос*
120. *Ісихазм*
121. *Йордан*
122. *Кабала*
123. *Кадило*

124. *Каплиця*
125. *Карафка*
126. *Кардинал*
127. *Катехизм*
128. *Католицизм*
129. *Келія*
130. *Киворій*
131. *Кивот*
132. *Кіот*
133. *Кірха*
134. *Клір*
135. *Клобук*
136. *Ковчег*
137. *Коливо*
138. *Конгрегація*
139. *Конфесія*
140. *Конфірмація*
141. *Копіє*
142. *Креаціонізм*
143. *Крижмо*
144. *Крилас*
145. *Крилос*
146. *Крипта*
147. *Курія*
148. *Лавра*
149. *Ладан*
150. *Лампада*
151. *Легат*
152. *Лик*
153. *Літія*
154. *Літургіка*
155. *Літургія*
156. *Ложиця*
157. *Мамона*
158. *Мантра*
159. *Мардук*
160. *Мартиролог*
161. *Маслосвяття*
162. *Мафорій*
163. *Меса*
164. *Миро*
165. *Мирування*

166. *Миряни*
167. *Митра*
168. *Митрополит*
169. *Мінея*
170. *Місяцеслов*
171. *Молебень*
172. *Молитва*
173. *Молільник*
174. *Монастир*
175. *Монотеїзм*
176. *Мощі*
177. *Мощі*
178. *Мулла*
179. *Мученики*
180. *Навернення*
181. *Нагірна проповідь*
182. *Неофіт*
183. *Німб*
184. *Нірвана*
185. *Нунцій*
186. *Обітниця*
187. *Окультизм*
188. *Оливопомазання*
189. *Омовіння*
190. *Омофор*
191. *Оранта*
192. *Паламар*
193. *Паломник*
194. *Панагія*
195. *Панахида*
196. *Панікадило*
197. *Пантеїзм*
198. *Паперть*
199. *Папоцезаризм*
200. *Парастас*
201. *Парафія*
202. *Парафіянин*
203. *Паства*
204. *Пастор*
205. *Патристика*
206. *Патріархат*
207. *Пекло*

- 208. *Підризник*
- 209. *Піст*
- 210. *Плащаниця*
- 211. *Плоть*
- 212. *Поганин*
- 213. *Подвижник*
- 214. *Покута*
- 215. *Пом'яник*
- 216. *Помазаник*
- 217. *Понтифік*
- 218. *Послушник*
- 219. *Постриг*
- 220. *Потир*
- 221. *Похорон*
- 222. *Преподобний*
- 223. *Причастя*
- 224. *Пробст*
- 225. *Провидіння*
- 226. *Прозелітизм*
- 227. *Прокимен*
- 228. *Проповідник*
- 229. *Пророк*
- 230. *Проскурка*
- 231. *Протестантизм*
- 232. *Прочани*
- 233. *Псалом*
- 234. *Психотехніки*
- 235. *Рабин*
- 236. *Рахманський Великдень*
- 237. *Ревіндикація*
- 238. *Реінкарнація*
- 239. *Реліквія*
- 240. *Реформація*
- 241. *Ризниця*
- 242. *Рукопокладення*
- 243. *Рукоположення*
- 244. *Саван*
- 245. *Саваоф*
- 246. *Сакрамент*
- 247. *Сансара*
- 248. *Святий отець*
- 249. *Святилище*

- 250. *Священик*
- 251. *Секта*
- 252. *Семінарія*
- 253. *Септуагінта*
- 254. *Сикхізм*
- 255. *Синагога*
- 256. *Синедріон*
- 257. *Синод*
- 258. *Сіон*
- 259. *Соборування*
- 260. *Сороковини*
- 261. *Сорокоуст*
- 262. *Спиритизм*
- 263. *Ставленик*
- 264. *Старообрядництво*
- 265. *Стравропігія*
- 266. *Страсті*
- 267. *Сутана*
- 268. *Схизма*
- 269. *Таїнство*
- 270. *Талмуд*
- 271. *Тантризм*
- 272. *Теософія*
- 273. *Титар*
- 274. *Титарня*
- 275. *Тотем*
- 276. *Трапеза*
- 277. *Требник*
- 278. *Триєдиний*
- 279. *Трійця*
- 280. *Тропар*
- 281. *Утрєня*
- 282. *Фелон*
- 283. *Фетишизм*
- 284. *Фиміям*
- 285. *Халіф*
- 286. *Хіротонія*
- 287. *Хоругва*
- 288. *Храм*
- 289. *Хрестильниця*
- 290. *Хрестоносець*
- 291. *Хрещення*

- 292. *Цадик*
- 293. *Целібат*
- 294. *Часослов*
- 295. *Чистилище*
- 296. *Чорт*
- 297. *Чотиридесятниця*
- 298. *Чування*
- 299. *Штунда*
- 300. *Юдейство*